

İSTANBUL PSİKODRAMA ENSTİTÜSÜ & DANIŞMA MERKEZİ

İSTANBUL ULUSLARARASI ZERKA MORENO ENSTİTÜSÜ

OSB(Otistik Spektrum Bozukluğu) tanısı olan çocuklarda psikodrama yoluyla sosyal beceri öğretimi ya da bir *yakınlık denemesi*

Dilek Kanak

Psikolog

Danışman

Deniz Altınay

Uzm. Psk. Dnş. Psikodramatist

İstanbul Psikodrama Enstitüsü Başkanı

İstanbul – 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Bireyler Arası İlişkilerin Önemi

1.2. Psikodramatik Kuram Açısından Çocuğun Sosyal Gelişimi

1.3. Psikodramatik Kuram Açısından Otistik Spektrum Bozukluğundaki Yetersizlik

1.4. Psikodramatik Bakış Açısından Sağlıklı Birey (Olan) ve Otistik Spektrum Bozukluğu

1.5. Rol Gelişimin Önemi ve Otistik Spektrum Bozukluğu

1.6. Psikodramanın Sosyal Beceri Öğretimindeki Farkları ve Faydaları Otistik Spektrum Bozukluğu ve Psikodramatik Kurama Göre Rol Gelişim Sorunu

1.7. Psikodrama Yönteminin Otistik Spektrum Bozukluğu Tanısı Olan Çocuklarda Sosyal Beceri Öğretiminde Kullanılmasının Gereçekleri

1.8. Psikodramanın Sosyal Beceri Öğretimindeki Farkları ve Faydaları

1.9. Psikodramadaki Terapotik Faktörlerin OSB Tanısı Almış Çocukların Sosyal Becerilerini Geliştirmedeki Rolü

1.10. Sosyal Beceriler, Otistik Spektrum Bozukluğu ve Sosyal Kabul

BÖLÜM II: MODEL

2.1. Araştırma Süreci

2.2. Katılımcılar ve Ortam

2.3. Psikodramada Rol Öğrenme, Rol Oynama ve OSB'li Çocuklara Uyarlanması

2.4. Hedef Beceriler

2.5. Isınma Oyunları

2.6. Psikodrama Sahneleri

BÖLÜM III: UYGULAMA

3.1. Psikodrama Oturumları

3.2. Değerlendirme ve Sonuç

KAYNAKÇA

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

15 Ocak 1981 tarihinde İstanbul'da doğdum. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Psikoloji bölümünden mezun oldum. Mezun olduktan sonra çeşitli rehabilitasyon merkezlerinde farklı gelişen çocuklara eğitim verdim. Halen Elit Gençler Koleji Özel Eğitim Bölümü'nde Eğitim Koordinatörü olarak görev yapmaktayım. Marmara Üniversitesi Özel Eğitim bölümünde yüksek lisans programında tez aşamasındayım.

ÖNSÖZ

Psikodrama ile tanışan, eğitim alan ya da danışan olan herkes psikodramanın büyüleyici dünyasına, diğer tüm terapi tekniklerinden bambaşka ve eşsiz oluşuna aynı zamanda sahnede olmanın mucizesine hayran olurlar. Benim de bu dünyaya girişimin nedeni yine çalıştığım çocuklarıma daha farklı nasıl yardımcı olurum ve kendimi nasıl geliştiririm idi. Deniz hocamın kitaplarını okudukça psikodrama hem beni içine çekmeye başladı hem de sadece okuyarak yazılanları uygulayamayacağımı anlamaya başladım. Psikodrama eğitimine başladığımda da bunun sadece çalıştığım çocuklara değil kendime de ne kadar faydalı olacağını anladım. Psikodrama uzun, bazen zorlu, bazen eğlenceli ama her zaman inanılmaz büyüleyici bir dünya ve ben bu dünyayı bir şekilde bulduğum, Deniz hoca ve grubumla başka hiçbir yerde hissedemeyeceğim anlar yaşadığım, büyüdüğüm, olgunlaştığım, öğrendiğim kişi olduğum için başta Deniz Altınay olmak üzere grubumun her bir üyesine ayrı ayrı teşekkür ederim. Tezimi tamamlarken grup çalışmamda bana hem fikirleriyle hem de bizzat çalışmanın yürütülmesinde desteğini esirgemeyen çalışma arkadaşlarım Şeyda Nurman ve Cem Karabiber'e sonsuz teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bir şeyler eksik kalırdı. Kendimi geliştirmemde desteğini ve yorumlarını hiçbir zaman esirgemeyen Elit Gençler Koleji Özel Eğitim Bölümü kurucu müdürüm İpet Mutlu'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2017

Öz

OSB(Otistik Spekturum Bozukluğu) tanısı almış çocuklarda sosyal beceri öğretimi özel eğitimde en zor konulardan biri olmuştur. Bu çalışmanın amacı OSB tanısı almış çocuklara sosyal beceri öğretimine psikodrama yöntemlerini de dahil etmektir. Psikodramada kullanılan temel ve yardımcı tekniklerin sosyal beceri öğretiminde nasıl kullanıldıkları, uyarlamalar ve kullanılabilir yeni yardımcı teknikler hedeflenen çalışmalardır. Araştırmada üç sosyal beceri (teşekkür etme, izin isteme ve kendini tanıma) için hazırlanan kontrol listeleri, sosyal becerilerin kazanılmasını sağlayacak psikodrama yöntemi ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi için kullanılacak sosyal beceri ölçeği tanıtılacaktır.

‘Eğitimde feda edilecek tek bir fert yoktur.’

Mustafa Kemal Atatürk

‘Çocuklar geleceğimizdir.’

Zerka T. Moreno

‘Bebek bir mucizedir, onun üstünde yaptığımız her etki bu mucizeyi psikolojik ve fizyolojik olarak engellemekte, köreltmekte ya da destekleyip geliştirmektedir.’

Deniz Altınay

Sosyalleşme konusunda bana yardım edin. Dışarıdan bakıldığında parktaki çocuklarla oynamak istemediğimi düşünebilirsiniz. Oysa bazen bunu nasıl yapacağımı –yani onlarla nasıl konuşmaya başlayıp oyunlarına katılabileceğimi- bilmiyor olabilirim.

Otistik Bir Çocuğun Gözünden

BÖLÜM 1

GİRİŞ

- *Günaydın Kaan*
- *Günaydın Kaan*
- *Bugün nasılsın?*
- *Bugün nasılsın?*

‘Günaydın’ güne başlarken en çok kullandığımız sözcük. Günaydın anne, günaydın canım, günaydın Kaan. ‘Günaydın deme’yi nasıl öğrendik? İlk günaydın dediğimizde kaç yaşındaydık? Çoğumuzun bu sorulara verecek cevabı: ‘Bilmiyorum, hatırlamıyorum, o da nereden çıktı, üzerinde hiç düşünmedim.’ olacaktır.

Bugüne kadar üzerine düşünmeye gereksinim duymadığımız bir beceri, karşılıklı olarak gelişen sosyal etkileşimin bir sonucuydu günaydın demek. Hatta belki de son derece olağan ve sıradan bir durumdu.

‘Birine nasıl günaydın denir?, Günaydın derken nasıl durmalıyım?, Nasıl günaydın deriz?’

Hiçbirimiz günaydın demeyi öğrenirken bu soruları düşünmedik. Günaydın demeyi öğrenmek için yapılandırılmış bir eğitim ortamının parçası olmaya ihtiyacımız olmadı. İçinde bulunduğumuz ortamlardaki insan davranışlarını gözledik, model aldık, tesadüfi denemeler yapıp ya da bize özgü yollar keşfettik (Otistik Çocuklar Nasıl Öğrenir Kitabından alıntıdır).

OSB tanısı almış bir çocukla çalışırken dil becerileri, akademik beceriler olmak üzere ama özellikle sosyal becerilerin kazanımının, örneğin *Günaydın* demenin bile, ne kadar zor kazanıldığının hikayesidir bu. Bizim için son derece kolay olan bu beceri OSB tanısı almış bir çocuk için belki de yaşamı boyunca hiçbir zaman doğal süreçler içinde söyleyemeyeceği bir engel olarak önünde duracaktır.

1.1. Bireyler Arası İlişkilerin Önemi

İnsan topluluğunu hangi bakış açısıyla incelersek inceleyelim insanları her zaman kendi bireylerarası ilişkileri matrisinde ele almak gerekir. İnsanların her zaman üyeleri arasında güçlü ve kalıcı ilişkiler olan gruplar halinde yaşadıkları yolunda, ilkel insan kültürlerinin ya da insan olmayan primatların incelenmesinden elde edilen inandırıcı veriler vardır. Bireyler arası davranış evrimsel anlamda açıkça uyuma yöneliktir; güçlü, olumlu ve karşılıklı bireylerarası bağlar bulunmazsa bireylerin ve türlerin hayatta kalması mümkün değildir. Kimi zaman istekler, kimi zaman duygular, kimi zaman başka sebeplerle, yakın çevredeki diğer insanlarla iletişime geçilir. Diğer bireylerle etkileşime geçmek yalnızca sözlü iletişim ile gerçekleşmez (Şipal, 2008). Sosyal etkileşimin başarısı, diğer insanlarda bilişsel ve duygusal süreçleri fark etme yeteneğine dayanmaktadır.

İnsan doğası gereği toplumsal varoluşa bağlanır ve bu nedenle kaçınılmaz biçimde kendi çıkarlarına hizmet etme ve ait olduğu grubun çıkarlarını tanıma arasında ikilemde kalır. Bu ikileme şimdiye kadar getirilebilen çözüm insanın kendi çıkarlarına en iyi hizmet etme şeklinin diğerlerine verdiği taahhütler olduğu gerçeğidir. Olumlu etki gereksinimi, her insanın kendi çevresinden tepki alma arzusudur. Bu, yiyecek için duyularına benzemeyen daha genelleşmiş bir açlık biçiminde gözlenebilir. Değişen koşullara göre ilişki kurma, tanınma ve kabul görme, onay görme, saygı görme ya da üstünlük arzusu şeklinde ifade edilebilir. İnsan davranışlarını incelediğimizde kişilerin yalnızca toplumsal sistemlerde evrensel bir biçimde yaşamadıklarını, ayrıca diğerlerinin onayını almak için evrensel bir şekilde hareket ettiklerini görüyoruz (Goldschmidt, 1963).

Sullivan, kişiliğin neredeyse bütünüyle diğer önemli insanlarla etkileşimin bir ürünü olduğunu öne sürmüştür. Diğerleriyle yakından ilişkili olma gereksinimi herhangi bir biyolojik gereksinim kadar temel bir anlam taşır. Gelişmekte olan çocuk güvenlik arayışı içinde kabul gören yönlerini geliştirme ve vurgulama eğilimindedir. Kabul görmeyen yönlerini ise bastırarak ya da yadsıyacaktır. Sonuçta birey kendisi için önemli diğer insanlardan algıladığı değerlendirmeler temelinde bir benlik kavramı geliştirecektir.

Toplum dışı kalmış kişilerin de -yani bireylerarası gereksinimleri neredeyse bütünüyle sıfırlanacak kadar itilmeye alıştıkları düşünülen kişilerin- toplumsal gereksinimleri vardır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği gibi, kendini gerçekleştiren insanların diğerleriyle empati, yakınlık, sevgi, arkadaşlık kurma gibi özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. Allport, diğerleri ile yakın ilişkilerin olgunlaşmanın bir ölçütü olduğunu vurgular. Erikson ise üretkenlik kavramından baktığında diğerlerine rehberlik ve yönlendirmenin önemini, yakınlık kavramında da, diğerleriyle yakın ilişkiler kurabilmenin önemini vurgulamıştır. Diğerleriyle yakın ilişkiler olgunluğun bir ölçütü olarak görülmektedir. Gelişim kuramları, diğerleriyle yakın ilişki kurma başarısı ve diğerlerinin rehberlik ve yönlendirmesinin önemini vurgular. Bu yüzden diğerleriyle olumlu ilişkilerin önemi psikolojik iyi oluş kavramı açısından da oldukça etkili olduğu vurgulanmaktadır. İyi oluşun en önemli nedenlerinden birinin diğerleri ile ilişkilerin niteliği olduğu birçok araştırma ile de ortaya konmaktadır. Ryff ve Singer (1996) insan ilişkilerini geliştiren

diğerleri ile olumlu ilişkilerin, psikolojik iyi oluşun tanımlayıcı bir unsuru olarak kullanıldığını söylemektedir.

Bireyler arası ilişkiler teorisine göre; insanlar - hayatlarının başlangıcında ve sürdürülmesinde, toplumsallaşmada ve doyum aramada - insanlara gereksinir. Hiç kimse -ne ölmekte olan ne toplumdışı kalmış ne de güçlü kişi- insanlarla gereksinimini aşamaz.

Bireyin diğerleriyle sıcak, doyurucu ve güvene dayalı ilişkilere sahip olması, çevresindekilerin rahatıyla ilgilenmesi, güçlü bir empati, yakınlık ve dostluk eğilimi, insan ilişkilerinin özveriye dayalı olduğunu anlaması diğerleri ile olumlu ilişkiler düzeyinin yüksek olduğunu gösterir. Bireyin diğerleriyle daha uzak ve güvensiz ilişkilere sahip olması; çevresine ilişkin sıcak, açık ve ilgili olmayı oldukça zor bir hale getirirken, kişilerarası ilişkilerde hayal kırıklığı ve yalnızlık, çevresiyle bağlarını uzun süreli devam ettirmede isteksiz olma durumu, bireyin diğerleri ile olumlu ilişkiler kurma konusunda yeterince etkili olmadığını göstermektedir (Ryff, 1989a; Ryff ve Singer, 1996).

1.2. Psikodramatik Kuram Açısından Çocuğun Sosyal Gelişimi

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanlar grup içinde yaşarlar. Doğum anından itibaren başka insanların bakımına ihtiyaç duymasıyla diğer insanlarla birlikte var olmaya, birlikte eylemde bulunmaya başlar ve böylece sosyal yaşam başlar ve yaşamın geri kalanında çeşitli sosyal gruplar içine gireriz.

Bir sistem olarak toplumun amacı, toplumun yaşamasını sürekli kılmaktır. Toplumun yaşamasını sürdürecektir olan en önemli unsur, etkin görevler üstlenecek olan üyelerdir. Toplumun etkin üyesi olabilmek için, insanın yaşına göre sosyal gelişimini gerçekleştirmesi gerekir (Aral ve diğerleri, 2000; Akt: Dinç, 2002: 16).

İnsan sosyal bir varlıktır. Her çocuk belli bir sosyal düzen içinde doğup, içinde doğduğu kültüre varis olur. İçinde bulunduğu toplumun yaşama tarzını öğrenir ve değişen koşullara uyum gösterme yeteneği kazanır. Kültürel koşullar içinde sosyal ilişkiler, gerek toplumun, gerekse bireyin yapısını etkiler. Bu nedenle bireyin tüm yaşamı, çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer. Örneğin, dünyanın neresinde doğarsa doğsun, çocuk farklı bir dil öğrenir. Her ülke çocuğu farklı besler. Ev hayatı, örf ve adetler, merasimler, inanışlar, değerler farklıdır. Yapılan araştırmalar, sosyal gelişimi; toplumsal davranış, duygular, tutumlar, değerler vb. bakımından bireyin yaşamı boyunca gösterdiği sürekli ve olumlu değişmelerin tümü, bireyin kendi iç dünyası ile sosyal çevresi arasında başarılı bir şekilde uyum sağlayabilmesi, yaşama sevinci duyabilmesi, kendisi ile olduğu kadar diğer insanlarla da iyi ilişkiler kurabilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Moreno'nun çocuk gelişim kuramında Moreno bebeğin gelişiminde üç aşama belirlemiştir: İlk aşama kimlik bulma aşaması, ikinci kendini fark etme aşaması ve üçüncü aşama ötekini fark etme aşamasıdır. Bu aşamaların her biri sadece ve sadece bir ya da daha fazla bağlanma figürü ile bağlantı içinde gerçekleşir. Bu figürler çoğunlukla çocuğun duygularını yansıtır ve duygu anlatımına yardım eder. Onlara, ayak uyduran şekilde etkileşime girmeye istekli insanlarla çevrili çocuklar, değişik aşamaları daha hızlı kat eder.

Bebeğin duyguları kabul edilip onaylanıyorsa ve annenin tepkileri uygunsa bebekler annelerinden ve diğerlerinden ‘ayrı olduklarını’ fark etmeye başlarlar. Bu etkileşim, psikodramadaki eşleme tekniğine çok benzer. Bebeğin çevresindeki kişiler, spontan olarak çocuğun söz dışı anlatımlarına sözcükler getirir; örneğin ‘aa işte gitti’, ‘ne güzelmiş’ derler. Bunun etkisi olarak bebek, varoluşsal olarak ‘varım ve bu duygulara sahibim’ i öğrenmektedir. Bu aşamada henüz kendisi ile diğerleri arasında tam bir ayrımlaşma yoktur. Bağlanma figürlerinden hem sözel hem de dokunsal olarak çokça uygun bilgiler alan bebekler, diğer insanlara daha iyi tepkiler verir ve aynalama denilen ikinci gelişim aşamasına daha hızlı geçerler.

Anne bebeğin duygularını geri aynaladıkça çocuk kendi kimliğini oluşturmaya başlar. Bu kimlik ona en yakın olanlardan geri yansıtılmaktadır ve böylece bebeğin kişiliği büyük ölçüde bu geri bildirimlere dayanarak oluşur. Bu etkileşim süresince bebek diğerlerinden ayrı biri olduğunu anlar. Bu aşama, bebeğin hareketlerini taklit eden diğer çocukların ve kardeşlerin de yardımı olur. Bebeklerde dolu bir odada biri, bebeklerin birinci aşama ya da ikinci aşamada olduklarını kolayca anlar. Birinci aşamada bir bebek ağladığında diğer bebekler de hemen ağlamaya başlar. İkinci aşamada kimlik sağlamlaşır. Daha büyük bebek ağlayan bebeğe ilgiyle bakar sonra da onunla ilgilenen yetişkinleri izler. Kendisini zihinsel olarak diğer bebekten ayırır. Bebek varoluşsal olarak ‘bir ben varım bir de ben olmayan diğerleri var’ öğrenmiştir. Bu durum özellikle diğer insanlar ve şeyler, bebeğin dilediği gibi olmayınca korkutucu ve engelleyici olabilir. Eğer bebeğe bu ikilemi, ilgili ve ona ayak uyduran bir bakımla rahatça geçmesi konusunda yardım edilirse bir sonraki aşamasına geçebilecektir.

Moreno’ya göre çocuk gelişiminin üçüncü aşaması rol değiştirmedir. Çocuklar bunu üç dört yaşından itibaren yapmaya başlar. Doğaçlama oyunlar oynamaya başlarlar. Kızlar ve erkekler tren gibi cansız nesnelere ya da hayvanların rolüne girmeye başlarlar; arkadaşlarının, ebeveynlerinin, otorite figürlerinin rolüne girerler. Çocukların ebeveynlerle ve diğer çocuklarla etkileşim içinde olması çok önemlidir. Böylece kendi rol değiştirmeleri için malzeme olur. Resimli kitaplar ve filmler de onların hayal gücünü besler ve onlara değişik davranış ve rolleri deneyimleme fırsatı verir.

Sosyal gelişme, kişilerin sosyal uyarıcıya, özellikle grup yaşamının baskı ve zorunluluklarına karşı duyarlılık geliştirmesi, bulunduğu grup ya da kültür içinde başkalarıyla geçinebilmesi, onlar gibi davranabilmesidir (Yavuzer,1996: 49). Sosyalleşme, insanın bir toplumun üyesi haline gelmesidir. Çocuk, etrafındakilerle etkileşim sonucu, çevresindeki kişilere benzer davranışlar geliştirir (Kagıtçıbaşı, 1996: 245).

Erikson, insan yaşamını psikososyal temelli 8 evre içerisinde ele almıştır. Her bir evrede başarılması gereken gelişimsel bir görev vardır. Bu görevlerin başarılabilmesi, çözülmesi gereken bir kriz durumuna neden olur ve gelişimi aksatır. Bu evreler güven duygusunun kazanılmasıyla başlar, benlik bütünlüğünün sağlanması ile sona erer. Bu evreleri başarı ile geçiren kişiler, uygun sosyal davranış ve uyum içinde olanlardır. Çocuklar sosyal becerileri ana babalarıyla ya da bakıcı durumundaki kişilerle ilişki kurarak öğrenmeye başlarlar.

Sonrasında ise sosyal gruba kardeşler, akranlar ve diğer yetişkinler katılır ve sosyal beceriler böylece gelişir (Cartledge ve Milburn, 1980; Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2003).

Harput (1989) sağlıklı bir gelişim için her çocuğun iki tip ilişkiye gereksinimi olduğunu belirtmiştir. Dikey ilişki, çocuğun kendisinden daha fazla sosyal güce ve bilgiye sahip olan biriyle ya da yetişkinle kurduğu ilişkidir. Bu ilişki eşit değil, tamamlayıcıdır. Yatay ilişki ise, çocuğun gelişim düzeyi kendisine benzeyen biri ya da akranıyla kurduğu ilişkidir. Bu ilişki eşit ve dengelidir.

Çocuklar sosyalleşme süreci içerisinde kültürü öğrenir ve toplumun bir üyesi haline gelirler. Bu süreç doğumla başlar, ailenin çevre ve toplum konusunda verdiği bilgilerle sürer. Birey kendini ve başkalarını gözleyerek, değişik yer, zaman ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini ve günümüzde yaşam becerileri dediğimiz becerileri sosyalleşme süreci içerisinde öğrenir. Bir diğer deyişle toplum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için bazı becerileri gösterebilmesi yani sosyal yeterliliğinin olması gerekir. Sosyal yeterlilik kavramı genellikle sosyal beceri kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılsa da sosyal beceriyi de kapsayan çok daha geniş bir kavramdır. Sosyal yeterlilik, bireyin belli bir durumdaki performansının genel niteliği konusunda sosyal yargıyı belirtirken, sosyal beceri belirli bir sosyal durumda yapılan davranıştır. Sosyal yeterliliği olan bireyin sosyal becerilere de sahip olduğu kabul edilir, fakat bazen bireylerin sahip oldukları bu becerileri nerede ve nasıl kullanacaklarını yeterince öğrenememiş olmaları sosyal beceri yetersizliklerini doğurmaktadır.

Bebeğin doğumdan itibaren sosyal gelişimi kendisine bakan kişinin yüzüne dikkatli bir şekilde bakmasıyla başlar. Zamanla bebeğin gözünde annenin görüntüsü, sesi, teması, sıcaklığı, anneyi diğerlerinden farklı bir yere koyar. Bebekteki ilk sosyal davranışın belirtisi gülme tepkisidir. Gülümseyen kişiye o da gülümser.

Sosyal davranışın gelişiminin niteliğini, bebeklerin annelerine olan bağlanması oluşturur. Bağlanma terimi, bebek ile anne arasında duygusal olarak olumlu ve karşılıklı yardım edici ilişkinin kurulmasını belirtir. Ancak zaman geçtikçe çocuk anneye bağlı kalmaz ve çevresindeki diğer insanlarla da iletişim kurmaya başlar. İlk aylarda çevresindekilerle geliştirdiği bu ilişkinin sonucu kimlik matriksi oluşturarak daha sonraki duygusal öğrenmelere de ön hazırlık yapmış olur. İlişki uygun biçimde işlediğinde anne de kendini bebeğe uydurur ve bebek de anneye gereksinimleri hakkında ipucu verir. Anne bebeğin gereksinimlerine doğru ve yeterli karşılık verdiğinde de bebek de anneye olan ilişkisini geliştirir. İlişkinin gelişmesiyle oluşan kimlik matriksi adeta bir sosyal plesenta işlevi görür. Bu bize bebeğin ebeveynleri ile kurduğu ilişki niteliğinin; onu tüm gelişim alanlarında olduğu gibi elbette sosyal gelişim alanında da ne kadar önemli olduğunu bize hatırlatır. Özellikle anne olan bu ilişki, birlikte olmaktan birey olarak var olmaya giden süreçte gereksinim duyduğu güven ve rehberliği ona sağlar. Aile ve onun örüntüleri birey ve grup ilişkisinin temeli olarak kabul edilmektedir. Normal gelişim gösteren bir çocuk, çekirdek aileden geniş aileye ve oradan mahalle ve okul akranlarına doğru sosyal atomu genişlemeye başlar. Sosyal atom dinamik bir yapıdır. Zaman ve duruma göre genişleyip daralabilir. Gelişen bu sosyal çevrede kabul görme sağlıklı bir iç dünyanın temel koşullarındandır. Çocuk doğduğu andan itibaren sevgiyle kabul edildiğini hissetme gereksinimi duyar. Grup içindeki

kabul ise çocuk gruba ilk katıldığında eleştirilmeden ve anlama isteği ile onu kabul etmektir. Kabul görme ile birlikte ait olma duygusu da önem kazanır. Çocuğun kendisini ait hissettiği ve böylece güven duygusunun da oluşmasıyla duygusal desteği, aile üyeleri ve yakın arkadaşlardan alır. Bu oluşan sosyal atom bağlanma sistemi çocuğun duygu düzenleme işlevini ve diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenleyerek bireyin psikolojik sosyal atomunu oluşturur. Çocuğun çevresiyle bütünleşmesi ve sosyometrik bağların kurulmasında yaratıcılık, spontanite ve kendilik saygısı oldukça önemlidir.

Moreno, çocuğun sosyalleşmesinde rol gelişimi aşamalarının ve anne bebek etkileşimin önemini vurgulamıştır. Bu ilişkinin yolunda gitmesi durumunda her iki taraf da sağlıklı gelişimlerine yol açan uygun rol gelişimlerini sürdürürler. Bu ilişkide yaşanan sorunlar spontanlığı etkiler ve çocuğun kendi olma yolundaki cesaretini engeller.

Moreno, çocuğun bir başka insanla ilk ilişkisinin embriyonel dönemde annesiyle olan 'paraziter ilişki' olduğunu ifade eder. Çocuğun emriyonel dönemde kurduğu bu ilk ilişki olan paraziter ilişkide sosyometrik bir an yoktur. Bu yüzden sosyo-duygusal gelişim spontan sosyalizasyon olarak kabul edilen dönemle başlatılır. Bu dönem meme emen çocukların 1-20 haftalık dönemine denk gelir. Bu dönemde çocuklar organik bir izolasyon içindedirler. 20-24. Haftalarda çocuklar spontan olarak birbirleriyle ilgilenirler. Birbirlerine bakar diğer çocukların kendilerini fark ettiklerini fark ederler. Burada birbirlerine bakmada bir tercih söz konusu değildir. Moreno bu döneme yatay farklılaşma adını verir. 40 ve 42. Haftadan itibaren yatay farklılaşma aşamasını dikey farklılaşma aşaması izler. Bu dönemde Moreno çocukların fizik güçleri ve uyanıklık dereceleri sayesinde grubun yapısını etkileyecek bir güce geldiğini düşünür. Altı yaştan sonra ise çocuk gruplarında sosyometrik yapı değişir. Çok sayıda karşılıklı seçim görülebilir. Burada tele etkeninin etkinliği ortaya çıkar.

İnsanın sosyal rollerini kendi yaşamına yön vermek, değiştirmek ya da yeniden düzenlemek amacıyla kullanabilmesi ve bu yönde esneklik gösterebilmesi oldukça önemlidir. Eğer kendisini içinde bulunduğu sosyal rollerle özdeşleştirirse bir kalıplaşma olur ve dış koşullardan gelen isteklere ve ihtiyaçlara spontan olarak cevap veremez. Bu da kişinin sosyal atomunu zayıflatır. Çevreyle uyumsuz, mutsuz, gergin ve tamamlanamamış isteklerinin girdabında boğulur hale gelir.

1.3. Psikodramatik Kuram Açısından Otistik Spektrum Bozukluğundaki Yetersizlik

Moreno felsefesi mutlu, sağlıklı ve yeni bir dünya düzeni kurmayı hedefler. Bu vaadedilen yeni dünya düzeni ise mutlu, sağlıklı ve kendisini yenileyebilen bireylerden geçmektedir. Günümüzde özel eğitim alanında çalışılan çocukların büyük bir çoğunluğunun otistik spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış olan çocuklar olduğunu görmekteyiz. Bu çocukların en önemli problemlerinden biri sosyal alandaki yetersizliklerdir. Bu çocuklar dili akranları gibi kullanmazlar. Diğerleriyle göz teması kurma becerileri oldukça yetersizdir. Çoğunlukla adlarına ilkinde ya da hiç tepki vermezler. Oyun oynama becerileri ya akran grubunun katılacağı kadar anlaşılır ve uygun düzey değildir ya da oyun oynama becerileri yoktur.

Sosyal süreçlerden ziyade obje, ses, ışık ya da dokunsal durumlara odaklanırlar. Bu da çocukların Moreno'nun felsefesinin tam tersine mutsuz, izole ve sağlıksız bireyler haline gelmelerine neden olmaktadır. Otistik spektrum bozukluğu(OSB) erken çocukluk dönemi bozukluğudur ve erkeklerde kızlardan üç kat daha fazla görülmektedir. ABD'de yapılan 2014 yılındaki son araştırmaya göre her doğan 68 çocuktan biri bu tanıyı almaktadır. Bu tanıyı koyabilmek için belirtilerin üç yaşından önce ortaya çıkması gerekmektedir. Küçük yaşta çocuklarda en yaygın belirtiler konuşma yokluğu veya anormal konuşma, göz kontağı kuramama, sık sık tekrarlanan huysuzluk nöbetleri, dokunmaya karşı aşırı duyarlılık, söylenenlere tepki vermeme, yalnız kalmayı tercih etme, sallanma gibi basmakalıp ritmik hareketler, mesafeli davranma ve sosyal alandaki eksikliklerdir.

Otistik Yelpaze

Lorna Wing otizmde 'üçlü bozukluk' kavramını ortaya atmıştır. Buna göre;

1. Soğuk- Uzak Grup

Sosyal bozulmanın en yaygın türü olan bu grupta görülen davranışlar şunlardır:

- Diğer insanlar yokmuş gibi davranma
- Göz temasının az olması ya da hiç olmaması
- Konuşulduğunda yanıt alamama
- Aşırı neşe veya sıkıntı dışında boş bir yüz ifadesine sahip olma
- Kucaklanmaya uygun tepki vermeme
- Bir şey istendiğinde, uzattığı nesnelere elini çekme
- Kaba ya da yıkıcı oyunlar oynama, oyun bittiğinde soğuk- uzak bir tarza bürünme
- Kendi dünyasında yaşıyormuş gibi görünme

2. Pasif Grup

En az görülen grup olan pasif grupta yer alan çocuklar şu özellikler göstermektedir:

- Sosyal etkileşimi kabul etme
- Başkalarıyla göz teması kurma
- Oyunlara pasif olarak katılma

3. Aktif – Tuhaf Grup

Bu grupta olan çocuklar başkalarına yönelik aktif yaklaşımlarda bulunurlar; ancak ilişki tarzlarının acayip ve tuhaf olduğu gözlenir.

- Başkalarının etkinliklerine dikkat etmezler
- Uzun süreli göz teması olmakla birlikte genellikle göz temaslarının zayıf olduğu görülür
- Zorlayınca kucağa gelebilir ve el sıkabilirler

4. Aşırı Kalıpcı ve Aşırı Resmi Grup

Bu grupta yer alan çocuklar aşağıda yer alan davranış kalıplarını gösterme eğilimindedirler:

- Aşırı nazik ve resmi davranma
- Dili iyi düzeyde kullanma
- Gerçekte anlamadıkları halde sosyal etkileşim kurallarını sıkı sıkıya uygulamaya çalışma

(OSB) tanısı almış çocuklarda tanı kriterlerinden birini sosyal alandaki eksiklikler oluşturmaktadır. Bu çocuklar; selamlaşma, tanışma, sohbet başlatma, sohbeti sürdürme, ihtiyaçlarını iletme gibi iletişim ve etkileşimin birlikte yürütüldüğü sosyal becerileri yerine getirmekte ciddi sorunlarla karşılaşır. Otistik bir çocuğa çoğu zaman selam verdiğinizde o da size basmakalıp bir cevap verecektir. Hemen hemen hiçbir zaman kendiliğinden, akıcı, spontan bir selamlaşma becerisi geliştiremeyecektir. Buna dilin de gecikmesi eklendiğinde OSB tanısı almış çocukların akranlarından uzak kaldıkları, okulda, parkta, eğlence yerlerinde yalnızlığa sürüklendikleri ve en nihayetinde sosyal olarak içine kapanmaya ve akranlarından soyutlanarak yalnız yaşamaya mecbur bırakıldıklarını görüyoruz. Kanner otizmin en yaygın özelliğinin çocuğun diğer bireylerle olan etkileşime geçememesi olarak kabul etmiştir.

OSB tanısı almış bir çocuğa sosyal beceri öğretimi diğer alanlardaki becerilerin öğretiminden daha da zor olduğu alanda çalışan uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. OSB tanısı almış çocuklarda; çevredeki insanlara olan ilginin azlığı, sözel iletişim becerilerindeki yaşlılarına göre olan gerilikler, başkalarını anlamada güçlükler ve oyun oynama becerilerindeki eksiklikler nedeniyle sosyal becerilerin gelişimi sekteye uğramaktadır. Bu becerilerin kazandırılması ise her zaman çok da kolay olmamıştır.

1.4. Psikodramatik Bakış Açısından Sağlıklı Birey (Olan) ve Otistik Spektrum Bozukluğu

1.4.1.Sağlıklı Birey (Olan)

Moreno, bebeği sistematik olarak insanın en yüksek somut örneği, insanın kendisi ve başarısı olarak ele almak gerektiğini söyler.

- Sağlıklı olan, yaşamayı sürdürmeyi hedef alır. Bu da bireyin kendi durumunu dış etkilerden ve kontrol edemediği içi etkilerden bağımsız olarak sürdürmek için duyduğu kalıtsal eğilimle yani spontaniteyle ilgidir. Spontanlığın püf noktası zihin akılcısı, içgüdüsel boyutlarına açık olmanın geliştirilmesi; sonra da daha akılcı ve iradeye dayanan yeteneklerle birleştirilmesidir.
- Sağlıklı olan bağ kurmak ve bu bağı sürdürmeyi hedef alır. Bu bağ, anne (bakım veren) ile oluşmaya başlar ve gelişir. Hayat ilk günden itibaren farklı ilişki ağları içerisinde akar, bireyin benliği başka ebeveyn veya bakım sağlayan diğer yetişkinler olmak üzere ilişkiler üzerinden inşa olur; İnsan ilişkiden doğan (anne babanın ilişkisinden) ilişki aracılığı ile hayatta kalan (anne veya bakım sağlayan kişiler sayesinde) ve gelişen (pek çok farklı ilişki ağı içinde) bir varlıktır.
- Birey çevresindeki kişilerle iletişime ve etkileşime girmek ister. İnsan sosyal bir varlıktır. İlişkisel psikolojinin temel savını da oluşturduğu üzere psişenin temel motivasyon kaynağını, diğerleriyle kurulan ilişkiler oluşturur. Birey bu ilişkilerin içinde beslenir büyürken bir yandan da bazen hafif bazen ağır yaralar alarak yol alır. Dolayısıyla ilişkilerle aldığımız yaralar ancak ve ancak yine ilişkiler içinde iyileşebilir.

Yukarıdakilerin olması için bireyin eylem açlığı çekmesi gereklidir. Bebek her zaman eylem açlığı çeker. Bebeklik döneminde anne, eğer bebeğin eylem açlığını gideriyorsa iyi anne; gideremiyorsa kötü anne olarak tanımlanır. Aynı zamanda bu saydıklarımızın gerçekleşmesi için spontanitenin varlığı oldukça önemlidir. Embriyonel dönemle bebek tekme atan, dönen, uyuyan gibi ilk somatik rollerini almaya başlar. Bebeğin sahip olduğu spontanite ve annenin spontanitesi ile doğum başlar. Bu spontanitenin fizyolojik karşılığıdır. Bu bebekle annenin doğum olayını birlikte gerçekleştirdikleri anlamına gelir. Birlikte var edilen bu spontan beraberlik ve eylem, daha sonra çocuğun yaşamında aynen devam etmelidir. Moreno büyüme, olgunlaşma ve gelişme için çocuğun daha büyük bir kaynakla donatıldığını bunun da spontanite olduğunu söyler. Bu bireyin kendinin ötesine ulaşmayı sağlayan, yeni durumlara girebilmeyi kolaylaştıran, organları canlandıran ve bu yollarla yeni sorumluluklarla tanışmasını sağlayan bir faktördür.

Bebeğin başkalarıyla nasıl etkileşime geçtiği ve nasıl iletişim kurduğu yeni doğanın anlaşılmasında önemli bir boyuttur. İşte daha sonra OSB tanısı alacak bebeğin gelişimde bu etkileşim ve iletişimde belirli farklılıklar vardır.

1.4.2. Otistik Spektrum Bozukluğu (OSB)

Asperger (1979), 'Otizmin temeli çevreyle kurulan ilişkinin bozulmasından kaynaklanmadır.' demiştir. Dolayısıyla Kanner'ın da betimlediği gibi bu bir temas bozukluğudur. Bu temas hem duygusal (insanlarla ilişki) hem de canlı (insan ve nesnelere ilişki) olandaki bozukluğa işaret ediyordu. Yine Kanner bu çocukları 'kendi dünyalarında yaşar' diye betimlerken Asperger 'bizimle aynı dünyada ama kendince yaşıyor.' diyerek betimlemiştir. Günümüzdeki OSB tanısının oluşmasında önemli rol oynayan bu iki bilim adamı otizmi ilk defa tanımlayıp betimlemeye çalışan iki uzmandır. Otizmi en belirgin özellikleri diğer insanlarla duygusal temasta ciddi eksiklik, kendi seçtikleri genellikle tuhaf ve yineleyici düzenlerin aynı kalmasında ısrarcılık, konuşmada geriliktir. Kanner bu durumun ya doğuştan ya da yaşamın ilk 30 ayında başladığını vurgulamıştır. Psikodramanın rol kuramına baktığımızda da rol gelişimin 3-3.5 yaşa kadar tüm aşamaların temellerinin atılmış olduğunu ve her dönemde yaşanan probleme göre bu rollerin gelişiminde aksaklıklar doğabileceği öne sürülür. Bu nedenle psikodrama kuramı bakış açısından otizmin ilk üç yıldaki gelişimine odaklanmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Daha sonra OSB tanısı almış çocuklarda toplumsal iletişime ilgisizlik sıklıkla çok erken dönemde başlamaktadır. Bu konuşmanın başladığı dönemden de eskiye uzanmaktadır. Ancak bebeklerin hareket alanı kısıtlı olduğundan bebeklik dönemindeki otistik özellikler kolayca gözden kaçırılabilir. Otistik özellik gösteren kimi bebekler de bir süre normal gelişirler; bu nedenle de anne babalar ilk bir yıl olağandışı bir durum fark etmezler. Ancak daha ayrıntılı ve sistemli değerlendirmeler yaşamın ilk yıllarında da bebekte bazı olağandışı yönlerin olduğunu gösterir.

Otistik özellikler gösteren bebeklerin çoğunluğunun sakin olduğu, fazla bir şey istemedikleri ve gün boyu yatakta yatmaktan hoşnut oldukları belirtilmektedir. Anneler bebeklerinin aç olup olmadığını bile anlayamadıklarını söylemişlerdir. Zaman ilerledikçe etkin ve girişken duruma gelemeyebilir. Bunun tam tersi bir kısım otistik özellik gösteren bebekler ise sakinleşmekte güçlük yaşayan, çoğunlukla ağlayan davranışlar gösterdikleri gözlemlenmiştir. Altlarının değiştirilmesine, giydirilmeye ve yıkanmaya karşı tepkili olabilirler. Kucağa alınmaya çalışıldığında kollarını kaldırıp kucağa alınmaya çalışmazlar. Karşısındaki kişinin gözlerine bakıp gülümsemezler. Kucaktayken de annelerinin kollarına tutunmazlar. Işıklara ya da parlayan şeylere çok ilgilidirler. Buna karşılık normal gelişim gösteren bebekler, birlikte olma, birlikte yapma ve birlikte hissetme deneyimlerini anne ile ilk andan itibaren yaşamaya başlarlar. Annenin her tutumu bebeği, bebeğin de her tutumu anneyi etkiler. Anne ve bebek o andaki duruma göre hareket eden, role özgü bir etkileşim birimi oluştururlar. Bebekle anne karşılıklı belli rol beklentisi içine giren unsurları oluştururlar ve rol etkileşimi içine girerler. Anneyle bebeğin sosyal gelişiminin kaynağını oluştururlar. Hayatın en başında annenin düzenleyici işlevini deneyimleyen bebek, güvenlik duygu ile temellenen bir merak geliştirir.

Bu da kişinin yeni sosyoemosyonel durumları ve fiziksel çevreyi keşfetmesine yardım eder. Bir bebeğin bilinmeyi keşfe çıkması için en etkili eylem biçimi oyundur.

Otistik özellikler gösteren bebekler, normal gelişim gösteren bebeklerin diğerleriyle iletişime ve etkileşime geçerek bağlantıyı sürdürmeye karşı ilgi göstermedikleri gözlenmiştir. İnsanlara, hayvanlara ya da eğlenceli bir şeye ilgi duymadıkları ve paylaşmaya çalışmadıkları söylenebilir. Anlamsız sesler miktar açısından sınırlı ve nitelik bakımından zayıf olabilmektedir. Olağan konuşma seslerinin tonlaması ve çeşitliliği gelişmeyebilir. Otistik özellik gösteren bebekler büyüdükçe çoğunluğunun dil ve yeni şeyleri öğrenme isteği oldukça zayıf olarak görülmektedir. Normal gelişim gösteren bireylerde fantezi ve gerçeğin ayrılaşmasıyla; nesnelere arasındaki ilişkiyi kurma, dünyayı yeni biçimde algılama gelişir. Farklılaşmış dil ve öğrenim olanakları da bu durumun sonucudur. Yeterli ilgi ve sevgiyi gören bebek hem dış dünyaya hem de ilgi ve sevgiyi hak eden bir bebek olarak kendine yeterince güven geliştirdiği için artık annesinden ayrışabilecek olgunluğa ulaşmıştır. Kendi kendine hareket etme cesaretini ve kendi sübjektif gerçekliğinden yavaş yavaş çıkıp dış dünyadaki farklı bilgi kaynaklarıyla ilgilenebilecek merakı geliştirmeye başlar. Eğer duyarlı ve dikkatli aynalama varsa benlik ile dış dünya arasında güvenli geçişler mümkün olur. Bu sayede çocuk sadece kendi bakış açısından değil başkalarının bakış açısından da kendine bakmayı öğrenir.

Otistik özellik gösteren bebekler büyüdükçe kendilerini zararlı olandan koruma konusunda oldukça zayıf oldukları görülmektedir. Normal gelişim gösteren bebekler, zararlı her türlü uyaran ve duruma karşı kendilerini korumayı hedef alırlar. Bunu bizzat deneyimleyerek yeni ve başka durumlara da genellemeyi başarabilirler. Aynı zamanda çevresindeki kişi ve durumları gözlemleyerek çeşitli fikirler edinirler. Spontaniteleri uygun tepkiyi vermede büyük önem taşımaktadır. Otistik özellik gösteren bebekler ise uygun tepkileri bulmada çoğu zaman sorun yaşarlar. Örneğin yenmeyecek bir şeyi yemekte ısrar ederler, yüksek bir yerin tehlikeli olduğunu algılamakta güçlük çekerler, çevreden gelecek ani hareketlere karşı duyarsızdırlar; ancak Bowlby'nin bağlanma kuramında söylediği gibi bebek bakım veren fiziksel yakınlığını sürdürerek çevreden gelecek tehlikelerden korunur, hem de çevreyi keşfetmesi için gerekli koşullar sağlanmış olur. Bakım veren ile bebek arasındaki bu yakınlık bebeğin çevresini keşfetmede kullanabileceği 'güvenli bir üs' ve tehlike anında koruyacak 'sağlam bir sığınak' işlevi görür.

Otistik özellik gösteren bebekler büyüdükçe gelişimsel düzeylerine uygun ilişkiler kurmakta zorlanırlar. Küçük yaşlardan itibaren arkadaşlık kurma isteği ve ilgileri ya hiç yoktur ya da oldukça yetersizdir. İleriki zamanlarda ilişki kurmaya karşı istek geliştirebilirler; ancak toplumsal etkileşimin gereğini anlamada eksiklikleri bulunabilir. Sevinçlerini, ilgilerini ya da başarılarını diğer insanlarla kendiliğinden paylaşma arayışı içinde değildirler. Farkındalık düzeyleri düşüktür. Başkalarının gereksinimlerini ve sıkıntılarını farkında olma ve anlamada zorluk yaşarlar. Sağlıklı bebek ise yeterince eşlenmiş, doğru aynalanmış, kırıma ve onarımlar yoluyla kendilik düzenlemesini öğrenebilmişse güçlü bir benlik duygusu ve empati kurma yeteneği geliştirir. Kendi benliğini yitirmeden ve bastığı zemini kaybetmeden başkalarının gerçekliğine girip çıkma görevini oluşturur. Böylece çocuk yüksek kendilik değerinin verdiği sağlamlık ile başkalarının varlığını dikkate almaya ve toplumsallaşmaya başlar. Bu da

narsistik ihtiyaçların ve isteklerin ötesine geçebilme ve dünyada başkalarının da olduğu gerçeğin kabullenme dönemidir.

Normal gelişim gösteren çocuklar birçok beceriyi başka bireyleri taklit ederek ve gözlemleyerek öğrenmektedirler. Taklit sembolik düşünmede önemli rolü olan bir beceridir. Bu beceriye sahip olan çocuklar iletişim, sosyal ve diğer tüm alanlarda yeni becerileri öğrenmeleri daha kolay olur. Otistik özellik gösteren çocuklar ise eyleme ve özellikle söze dayalı davranışları taklit etmede zorlanmaktadır.

Otistik özellik gösteren bireyler, doğumlarından itibaren otistik özelliklerin etkin olmasıyla etkin rolden edilgin role doğru olumsuz bir yola girerler. Eğitimin de etkisiyle çoğu zaman bu rol giderek pekiştirilir. Etkin olma durumunun yani eylem açıklığının yaşanması ve birikmesiyle birlikte rol gelişimi de olumsuz olarak etkilenir. Çoğu çocuk kendi rollerinden asla çıkamazlar. Rol değiştirmeyi gerçekleştiremeyip benlik gelişimini ve ayrışmayı tamamlayamazlar. J. L. Moreno ve Z. Moreno rol değiştirmenin 3 yaşına gelmiş bir çocuğun sosyal gelişimi açısından son derece önemli olduğunu söylemişlerdir. Bu yaştaki çocuk yavaş yavaş benmerkezci evreyi geride bırakarak karşısındakini tanımaya başlar. Rol değiştirme becerisi çocuğun sağlıklı ve yeterli bir eşleme deneyimi edinebilmiş olmasına bağlıdır.

1.5. Rol Gelişimin Önemi ve Otistik Spektrum Bozukluğu

Moreno'ya göre her rol bireysel ve kolektif unsurların kaynaşması ile oluşur ve gelişir. Rol bu iki etkiden doğar; biri kolektif payda diğeri ise bireysel farklılaşmalardır. Rol alma, rol oynama ve rol yaratma birbirinden ayrılmalıdır. Moreno rol almada rolün en ince ayrıntısına kadar önceden hazır olduğunu söyler. Kişinin burada bir değişiklik yapması söz konusu değildir. Rol oynamada kişi biraz daha özgürdür. Rol yaratmada ise kişi tümüyle özgür ve yaratıcıdır. Moreno'ya göre benin kavranabilir özellikleri kendini rollerde gösterir. Çocuk dünyasında konuşma rolleri belirmeden önce yeme, yutma, gezme gibi psikosomatik roller belirir. Moreno çoğu zaman küçük çocuklarda dilin çok şiddetli bir psikik direnme olduğunu, hatta jestlerin kullanılmasında bile buna rastlanabildiğini ifade eder. Ona göre psikik hayatta dille bildirilmeyen şeylerin insanlıkla ilgisi olmadığını sanmanın anlamsızlığı ortadadır. Moreno, insanlık çerçevesi içinde psişizmin sessiz görünüşlerinin sesli görünüşlerle birlikte var olduğunu ve ikisinin de birbirinden bağımsız olarak gelişmeye eğilimli olduğunu açıkça ortaya koyar.

Öz farkındalık arttıkça rol yaratma işlemi daha etkin şekilde kullanılmaya başlanır. Bu kişinin kendisine aşağıdaki soruları sorarak davranışını değiştirmesini içerir:

- Burada hangi rol oynanmalıdır?
- Bu rolde olmayı ne kadar isteyerek seçiyorum?
- Bu rolü oynuyor olduğumun farkında mıyım? Yoksa birden fazla rolü mü dengeliyorum?

- Bu rolde nasıl algılanacağım? Bu rolde ne kadar etkiliyim?
- Oynadığım iki ya da daha fazla rol arasında bir çatışma olabileceğinin farkında mıyım?
- Bu rolü daha başarıyla oynamam için neyin değiştirilmesi gerekir?
- Bu rolü daha farklı oynayabileceğimin de farkında mıyım? Bu rolü daha güçlü, daha sesli, daha yoğun yoksa daha hafif ve yumuşak mı oynamalıyım?

Rol Moreno'ya göre, bir kültürün en küçük işlev biçimidir. Rol *ben* 'in kabullendiği gerçek ve algılanabilir bir tavidir. Bireyin bir duruma verdiği bireyler arası veya nesne ilişkilerinde belli bir anda aldığı tavır ve gösterdiği davranış tarzıdır. Moreno'ya göre rolün öğrenilmesi ısınma ile başlar, taklit ya da özdeşim ile başlamaz. Rol kişiler arası bir yaşantıdır ve sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Hatta sosyal yaşam rollerden ibarettir. Sosyal etkileşme ve gelişme ortamında ortaya çıkmakta olan roller, sosyal etkileşimin gözlenebilir üniteleridir.

Moreno'nun rol kuramı bütün boyutlarıyla varlıksal oluştan kendi kendisiyle oynaması anlayışına benzer. Bu kendi kendine oyun, yaşamdaki belli bir rol içindeki oyundur. Fakat bu aynı zamanda uygulamada varoluş analizi anlayışındaki, olmaktan hareket ederek birbiriyle birlikte olmaya da uymaktadır.

Rol gelişim sürecinde kişiyi sağlığa kavuşturan onu ileriye götüren progresyondur. Bunu sağlayan şey ise cesarettir. Kişiyi durduran onu kısır döngüye sokan ve bu bozukluğa sokan ise regresyondur. Bunun kaynağı olan duygu da kaygıdır. Genelde OSB tansı almış çocukların yeni olan her şeye karşı kaygı düzeylerinin yüksek olabildiğini görmekteyiz. Eğer bebek yeteri kadar progresyon yaşıyorsa yani cesaretlendiriliyorsa sağlıklı bir şekilde gelişir; aksi halde yani kaygılandırılıyorsa sağlıklı bir gelişim içine girer.

Çocuk psikodrama sürecinde, esnasında farklı rol ve yaşantıların içine girmektedir. Bu sayede çeşitli sosyal rolleri ve sosyal problemleri inceleyebileceği ve grup içi etkileşimlerle bu problemlere çözüm yollarını güvenli bir ortamda benzer sorunları olan arkadaşları ile deneyebileceği düşünülebilir.

Moreno'ya göre "Rol", kişilerarası bir yaşantıdır, sosyal yaşantının ayrılmaz bir parçasıdır; hatta sosyal yaşam, rollerden ibarettir. Psikodrama'nın yapısı ve işleyişi, büyük ölçüde rol kuramına dayanır. Moreno'nun rol kuramına göre, her birey çeşitli roller sergiler, yani belli bir rol repertuarına sahiptir ve bu repertuar geliştirilebilir. Rol repertuarını zenginleştirmenin en etkili yolu Moreno'ya göre, psikodramadır. Psikodramada sahnede psikodramatik rolleri oynayan kişiler, günlük yaşamlarında diğer rolleri, özellikle sosyal rolleri oynamak konusunda beceri kazanabilirler (Dökmen, 1995). Bireyler yeni rollerine aşamalı olarak, yeni deneyimler edine edine geçerler. Rolün olanaklarını ve sınırlarını tanırlar ve yavaşça kazanırlar. Yeni olan rol artık kalıp haline gelir. Kişi yaratıcı çözüm gerektiren bir sorunla yeniden karşılaşıncaya yeni bir spontanlık – yaratıcılık döngüsü gerekecektir.

Rol repertuarını geliştirmeye yardımcı olabilecek yollar şunlardır:

1. Yaşamda çeşitli roller bulunduğunun farkına varmak; kendisine en uygun olan rolün ne olduğunun farkına varmak,
2. Sahip olduğu rol çatışmalarının farkına varmak; yaşamında rol bulaşması veya rol katılığı sergiliyorsa, bunun farkına varmak,
3. Yaşamdaki çeşitli roller arasından seçim yapabilmek ve bu seşimin sorumluluğunu üstlenmek,
4. Spontanlığı geliştirerek seçim yapma şansını arttırmak,
5. Çeşitli rolleri denemek; başkalarıyla rol değiştirmek, onlarla empati kurmak,
6. Özdeşim kurarak bazı insanların rollerine sahip olmak,
7. Tele ilişkisi yoluyla başka insanlarla ve onların sahip oldukları rollerle tanışmak

Bebekte rollerin gelişimi, dört aşama içinde olur. Bunlar: embriyonel dönem, birinci evren, ikinci evren ve üçüncü evrendir. Otizimli bir bebekte de başlangıçta rollerin gelişimi normal gelişen bir bebek gibi başlar; ancak bir dönemden sonra farklılaşmaya başlar. Otizmde en önemli sorun rolün farklı aşamalarında ortaya çıkan sorun, bozulma ve saplanmalardır.

Rol kuramına göre psikolojik bozukluklar rol gelişiminde ve rollerin uygulanmasındaki sorunlardan gelişirler. İlerlemeye yol ačan, eylem açlığı olarak adlandırılan durum, ilk çocukluk dönemlerinden başlayarak insanın sürekli olarak gelişme ve ileriye gitme yönünde kamçılmasıdır. Eylem açlığının doyurulamaması bireylerde duygusal ve toplumsal rol gelişimlerinde duraksamalara yol açabilir. Aşağıda dönemlerin özelliklerine bakarak otizimli bir çocuğun hangi dönemde farklılaşıp başka bir yola girdiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.6. Otistik Spektrum Bozukluğu ve Psikodramatik Kurama Göre Rol Gelişim Sorunu

1) Görece Normal Gelişimin Görüldüğü Dönem

Embriyonel dönem bebeğin anne karnında olduğu dönemdir. Otistik özellikler gösteren bebeklerin bu dönemde normal gelişen bebeklerinkine benzer süreçlerden geçtiği düşünülebilir. Somatik roller bu dönemde başlar. Moreno'ya göre embriyodan kaynaklanan spontanlık doğumda rol oynar, anne ve bebek birlikte hareket ederek doğumu gerçekleştirirler. Doğum bir travma değil, karşılıklı yaratıcılık olayıdır. Dokuz ay boyunca annesinin karnında olan bebek paraziter roldedir. Doğumla birlikte bu rolden çıkıp anne karnında başlayan somatik rolleri geliştirmeye başlar.

2) Rollerin İlk Bozulduğu Dönem: Somatik Rollere Takılma

Birinci Aşama

Doğumla birlikte başlar. Normal gelişen bir bebekte bu dönemde psişik roller ve bu dönemin sonuna doğru da sosyal roller gelişir. Embriyonel dönemden getirilen emme, dışkılama gibi somatik roller gelişir ve buna acı çekme, mutlu olma gibi psişik roller de eklenerek gelişmeye devam eder. Bu dönemde bebekte ben- sen ayrımı yoktur, yani *özdeşim bütünlüğü* vardır. Bebek bu dönemde kendisi ile dış dünya arasındaki ayrımı farkında değildir. Bebeğin ilk sosyal plesentası annesidir ve ilk rol etkileşimi bu şekilde başlar. Çocuk emen, anne ise emziren rolündedir. Emzirme döneminde annenin her tutumu bebeği, bebeğin her tutumu da anneyi etkiler. Bu dönemde bebek üç şeyi deneyimler: *birlikte olma, birlikte hissetme ve birlikte yapma*. Bu üç unsurun temelleri bu dönemde atılır ve bu temellerin sağlıklı oluşumu ve annenin spontanlığı çok önemlidir. Yetişkinlikte kişi birlikte olma, birlikte hissetme ve birlikte yapmaya dair bir sorunla karşılaşır bu anne ile bu temelin tam olarak atılmadığının ve bu dönemde bir aksaklık olduğunun göstergesidir. Bebeğin dış dünya ile benlik bütünlüğü yaşayabilmesi ve tele sürecinin kaynağı olan rol beklentileri bu dönemde belirlenir. OSB tanısı almış bir çocuk da acı çeker, emer, dışkılar, ağlar, güler; ancak çok çabuk huysuzlaşır. Sosyal gülüş yoktur ya da çok az düzeydedir. Göz kontağı yoktur ya da çok azdır. Adı ile seslenildiğinde tepki vermez. Birtakım çocukların motor gelişimlerinde gecikme olur. İki ya da üç yaşında kadar her yere sürünerek ya da emekleyerek gittikleri, sonra birden bire ayağa kalkıp alıştırma yapmadan yürümeye ya da koşmaya başladıkları söylenmektedir. Özdeşim bütünlüğü ve *her şey gerçek* dönemi normal gelişim gösteren çocuk gibi olduğu düşünülebilir. Buraya kadar spontanitenin uygun şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Moreno spontanlığı bir öznenin kendi durumunu dışsal etkiden ve kontrol edemeyeceği içsel bir etkiden özerk ve bağımsız olarak sürdürmek için duyduğu eğilim ya da bir öznenin yeni bir durumla uygun bir şekilde karşılaşabilme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Tele ilişkisinin temelleri de bu dönemde atılır.

İkinci Aşama

Bu dönemim ikinci alt dönemi olan *her şey gerçek* döneminde her şey o anda gerçektir; nesnelere de, hayaller de gerçektir, aralarında fark yoktur. Bu dönem 1 yaş bitmeden sona erer. Sosyal rollerin temelleri bu dönemin sonunda atılır; ancak otizmli bir bebekte her şey gerçek dönemi devam eder ve sosyal rollerin gelişimi ya hiç olmaz ya da uzun bir süre sonra gelişmeye başlar ve tam olarak tamamlanamaz. Otizmli bir bebek I. Psişik Evren'de geliştirdiği somatik rollerle yaşamaya devam eder. Acıkan, canı yanan, üşüyen gibi rollerde bulunmaya devam eder; ancak bunları geliştiremez. Bazı OSB tanısı olan çocukların somatik rollerde takılı kaldığını söyleyebiliriz. Böyle bir bebek annesi ile beraberken psişik rolleri biraz yaşar. Buna rağmen sosyal rolleri almakta güçlük çeker ve sosyal rolü almayı reddeder. Bu takılı kalmanın en önemli nedenlerinden bir tanesi yakınlıkla ilgili olduğu düşünülebilir. Anne ile bebek arasındaki ilişki yakınlık arayışı ile belirginleşmektedir. Yakınlık arama ve

yakın ilişkiler kurma yönünde evrensel bir eğilim olduğu ve bunun bebeklikten itibaren başladığı düşünülmektedir. Bowlby, *yakınlık kavramını* bebeğin annesine duyduğu, daha çok doğuştan olan, biyolojik belirteçlerle yönlendirilen, sosyal ilişkilerin başlangıcını oluşturan, emme, gülme, ağlama, izleme, çağırma, arama, bekleme gibi davranışlarla kendini gösteren ve gelecek ilişkiler için şablon niteliği taşıyan bir ilişki tanımlamıştır. Bağlanma davranışı ile keşfetme, araştırma davranışı arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bağlanma kuramının üç temel ilkesi: i) insan yavrusu bağlanmayı kolaylaştıracak bir davranış repertuarı ile doğar. ii) yakınlığın sürdürülmesi, diğerinin de yakınlaşma gereksinimini karşılar. iii) yaşanan deneyimler sonucu çocuk kendine ve dış dünyaya bir anlam verir. Bunu yeni ilişkilere genelleyerek bütünleştirir. Bağlanma kuramına göre, ebeveyn davranışları ve etkileşim biçimi daha sonraki yıllarda yakın ilişkilerdeki beklenti, inanç ve tutumları yönlendiren “içsel çalışma modellerinin” içeriğini oluşturur. İçsel çalışma modelinde, kişinin zihninde, kendisi ile bağlandığı nesnelere arasındaki etkileşim örüntülerini taşıyan bir harita üzerinde yol bulunur. Anne ve çocuk etkileşimi sürecinde zihin modelinin iki temel şeması, birbirini doğrulayıcı ve tamamlayıcı biçimde gelişir: “Değerli ben” ve “güvenilir o”. Bu iki şema yakın ilişkilerde yaşanan bağlanma kaygısı ve mesafeyi koruma ve kaçınma davranışı ile ilişkilidir.

Otizm ve Bağlanma

OSB tanısı almış çocukların bebekliklerinde bağlanma ile ilgili de sıkıntılar olduğu söylenebilir. Bu çocukları anneleri ondan ayrıldığında çoğu zaman tepki vermezler. Başka birinin gelmesi onlarda çoğu zaman farklı davranışlar göstermelerine sebep olmaz. Anne sanki hiç gitmemiş gibi hareketlerine devam edebilirler ya da anneleriyle güvenli bağlanma ilişkisi kuran çocuğun anneleri onları sakinleştirebilirken, OSB tanısı almış çocuğun bebekliğine baktığımızda çoğu zaman annenin de bebeği sakinleştirmede ciddi zorluklar yaşadığı söylenebilir. Eğer bebek ile anne arasında bebeğin rahatlamasını ve kendisini güvende hissetmesini sağlayacak güvenli bir yoksa ya da bozursa anne bebek arasındaki ilişki yakınlık kurma işlevinin gelişmesine olanak sağlayamaz. Otizmde karşılıklı ilişki kurma becerilerinde bozukluk olmasından dolayı, annenin çocuğundaki bağlanma gereksinimini ve bağlanma davranışlarını erken döneminde doğru bir şekilde yorumlayamayıp karşılayamaması nedeniyle yakınlık kurma sürecinin büyük sekteye uğradığı düşünülebilir.

Bu dönem aynı zamanda fanteziler ve gerçeklerin birbirinden ayrılmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde çocuk hem gerçek hem de fanteziler dünyasında yaşayabilir. Çocuğun bu iki dünyada, birinden diğerine geçme konusunda ustalaşması beklenir. Bunun sağlayan şey spontanlıktır. Örneğin çocuk artık çizgi filmde gördüğünü yapmaz. Gerçeklik oryantasyonunun temeli burada atılmış olur. Geçişlerin sağlıklı olmaması bu iki dünya arasında ayırım yapılmaması ruhsal sorun yaratır.

Bu dönemde somatik rollere eklenen psişik ve sosyal rollerin ön plana çıkmasıyla çocuk farklılıkları öğrenmeye başlar. Artık çocuk sadece yiyen olmanın ötesinde yemekten zevk alır hale gelir ve öğretmen, doktor, baba gibi sosyal rollere bürünerek oyun oynama başlar.

Spontanitenin Bozulması

Otizimli bir bebekte II. Psişik Evren'e geçişte yani hayaller ile gerçeklerin birbirinden ayrılmaya başlamasıyla birlikte bazı genetik ve nörolojik olduğu düşünülen süreçlerin etkisiyle hayal ve gerçekler arasındaki ayırım sağlıklı olarak yapılamamaya başlar yani spontanitenin doğru olarak işlevini yerine getiremediği düşünülebilir. Burada daha çok patolojik bir spontanitenin varlığından söz edilebilir. Ruhsal, sosyal veya ekolojik alanda yıkıcı olan ve varlığı ile anlamı arasında uyum olmayan patolojik spontanite baskın hale gelerek yıkıcı bir güç gibi çalışmaya başlar. Tıpkı bir kanser hücresi gibi. Dış dünya ile benlik bütünlüğünün yakalanamaması ve tele süreçlerinin temellerinin sağlıklı olarak atılamaması rol beklentilerinin de oluşmamasına neden olur. Çocuğun sosyal rolleri ya hiç gelişmez ya da çok az gelişir. Böylece ilk sosyal rolü olan çocuk rolünü de alamaz. Kucaklama hareketi yapmaz. Anne babaya karşı oldukça ilgisizdir. En basit sosyal oyunları bile oynamaz ya da oynamakta oldukça yetersizdir. Oyuncak bebeklerle ilgilenmez. Çocuk iştir; sosyal bir rol olan duyup duymamayı ise başarabildiğini genelde tahmin edemeyiz. Ebeveynler genelde çocuklarının sanki duymuyormuş gibi hareket ettiğini söylerler. Bebekler gıdıklarında, kucaklandıklarında ya da havaya atılıp tutulduklarında gülebilirler ama birinin yüzüne bakarken gülümsemezler. Cee yapmak ya da el çırpma gibi bebek oyunlarını anne ve babalarıyla oynamazlar. Çocuk bakar; ama sosyal bir rol olan görme davranışını tam olarak yerine getirdiğine emin olmayız; çünkü bu başkalarının da fark ettiği bir davranış olmalıdır. Çocuk hoşlanır; yediğinden hoşlanır, dokunduğundan hoşlanır; ama sosyal bir rol olan beğenme rolünü her zaman göremeyiz. Bebekler bebek arabalarından dışarıya etrafa bakmak için eğilmezler ve elleriyle işaret ederek ya da göz teması kurarak annelerinin ilgisini ilgili şeye çekmeye uğraşmazlar. İşte bu iki dünya arasındaki geçişlerin sağlıklı olmaması ve uygun şekilde ayırımın yapılmaması birçok sorunu da beraberinde getirir. Bu nedenle de doğal olmayan bir şekilde somatik rollerin bir kısmını oluşturmaya başlar. Anlamsız öfke nöbetleri, takıntılı davranışlar, takıntılı ilgiler, kişilerden ziyade nesnelere olan aşırı dikkat, dil gelişiminde çeşitli seviyelerde gerilik ve çoğu vakada konuşmama ve iletişimi tercih etmeme, belirli besinleri yeme, tuvalet becerisini kazamama ya da çok geç kazanma gibi bebeğin normal gelişimini ağır darbe vuracak güçte olumsuz gelişmeler baskın hale gelir. Birçok OSB tanısı almış çocuk yiyen, dışkılayan olmanın ötesine geçmeyi başaramaz.

Bebeğin kendini annenin rolüne koyamadığı ve anne rolünü oynayamadığı için rol değiştirmeyi yapamaz ve böylece empatiyi de öğrenemez. İnsanlar arası duygu akışı olarak tanımlanan *telenin* gelişimi de sekteye uğramış durumdadır. OSB tanısı almış çocukların en büyük sıkıntılarından bir tanesi de başkalarının ne düşündüğünü ve hissettiğini tanımlamada ve anlamada yaşadıkları eksikliklerdir. Bu da kişilerarası ilişkileri ve sosyal etkileşimi ve ilgileri sınırlı hale getirir. İsteklerini yerine getirmesi için ya da ihtiyaçlarının karşılanması için insanlar birer araçtır.

3) Otistik Spektrum Bozukluğunda Rol Yetersizliği

Transendent rollerin geliştiği dönemdir. İnsan bu dönemde kendi yeri ile ilgili bilgileri üretmeye başlar. İnsanın dünya ve evren içindeki yerinin rolünün belirlenmeye başladığı dönemdir. Kişi, dünyanın ve evrenin bir parçası olduğunu anlamaya ve tüm varlıklara ilgi ve sevgi duymaya başlar.

OSB tanısı almış çocukların bir kısmı, kısmen de olsa sosyal rollere geçiş yapabilirler. Çocuk rolü, öğrenci rolü, kardeş rolü gibi rolleri almayı kısmen de olsa başarabilirler. Bu çoğu zaman yapılan eğitimlerle olur ve ezberden ve davranış kalıbı olmaktan öteye geçemez. OSB tanısı almış çocuklar bunları günlük hayatında akıcı ve geçişken biçimde kullanmakta asla ustalaşamazlar. Gerçeklik oryantasyonunun bir kısmını tamamlamayı başarabilseler de hiçbir zaman transendent rolleri geliştiremezler.

1.7. Psikodrama Yönteminin Otistik Spektrum Bozukluğu Tanısı Olan Çocuklarda Sosyal Beceri Öğretiminde Kullanılmasının Gerekçeleri

Psikodrama eyleme dayalı bir terapötik yöntem olması ve felsefesinde 'Anlatma yap' ve 'Anlatma yaşa' ilkelerini barındırması nedeniyle sözcüklerle arası çok iyi olmayan OSB tanısı almış çocukların sosyal beceri öğretiminde güçlü bir müdahale olması oldukça olasıdır. OSB tanısı almış olan çocuklar ifade edici dil becerilerini kullanmada, geliştirmede akranları kadar ilgili ve buna yatkın değildirler. İfade edici dile becerileri, daha çok karşısındaki kişilerin yani anne, baba, aile bireyleri ve eğitimcilerin desteğiyle çoğu zaman da zorlamasıyla gelişim göstermekte; ancak bunu gerçek sosyal alanda ve akran gruplarıyla kullanmada çoğu zaman güçlükler yaşanmaktadır. Bunun sonucu olarak da OSB tanısı almış çocukların sosyal alandaki becerileri öğrenmeleri ve kullanmaları çoğu zaman kısıtlı olmakta; çünkü bunu kullanacak ve geliştirecek sosyal alan bulamamaktadırlar. Psikodrama sahnesinin hemen her yerde oluşturulabilmesi ve bu sahnede gerçeği *defalarca* test etme şansımızın olması OSB tanısı almış çocukların gerçekte bulamadıkları sosyal alanı çocukla birlikte yaratmamıza olanak verir. Bu da OSB tanısı almış çocukların sosyal becerileri öğrenmesinde psikodrama yoluyla *defalarca* şans vermek demektir. Davranış değişikliğini sağlamak için rol eğitimi, yeni davranışlar deneme, modelden öğrenme gibi uygulamalar sayesinde OSB tanısı almış olan çocuklar sosyal becerileri, birlikte hazırlama olanağımızın olduğu, sınırsız konu içerisinde, her rolü bizzat deneyimleyerek ve *defalarca* test ederek daha kolay öğrenip kalıcı hale getirmeleri olası görünmektedir.

Protagonistin farkında olduğu ya da olmadığı bilinçdışı duygu ve düşüncelerini onun ağızından terapistin, yardımcı terapistlerin ya da grup üyelerinin dile getirmeleri, sözcüklere ve hareketlere dökmeleri nedeniyle en güçlü tekniklerinden biri olan eşleme tekniği ile OSB tanısı almış çocukların dile getirmeleri gereken uygun sözcükleri terapistin ağızından söylemeleri duruma uygun ifadelerin arttırılmasını sağlayabileceği düşünülmektedir. Çoğu zaman OSB tanısı almış bir çocuğun size gelip bir şey söylemeye çalıştığını ama doğru kelimeleri bulamadığını ya da daha az kelime ile cümle içeriğini tamamlayamadığını görürüz. Bu da zaman zaman çocuğun iletişime geçmekten vazgeçmesine, öfkelenmesine ve daha da içine kapanmasına neden olabilmektedir. Eşleme biçimlerinden biri olan sözsüz iletişimin sözleştirilmesi sessiz mesajları ve iletişim çabalarını sözleştirilebilmesi açısından faydalı

olabilir. Bir diğere eşleme biçimi olan kendini gözleme ile çocuğa kendini izleme ve farkına varma şansı vererek psikodramanın ana hedeflerinden birini gerçekleştirme olanağı yaratmış oluruz.

OSB tanısı almış çocukların sosyal becerileri öğrenip kalıcı hale getirememelerindeki nedenlerden birinin günlük yaşamda çok fazla pratik yapacak şansı elde edememeleri olduğuna değinilmişti. Moreno'nun rol kuramından biliyoruz ki, rol repertuarının genişliği bir kişinin ruh sağlığının bir garantisi, üretkenliğinin işareti ve ruhsal zenginliğinin bir göstergesidir. OSB tanısı almış çocuklar, dil ve sosyal gelişimlerdeki aksamalar nedeniyle rol almada oldukça yetersizdirler. Yiyen, dışkılayan gibi somatik rolleri ya da mutlu olan, öfkelenen gibi psikik rollerin gelişmesiyle bu rolleri almada problem yaşamazken abi, abla, anne, baba, arkadaş doktor gibi rolleri deneyimlemekte ciddi problemler yaşadıkları görülmektedir. Sosyal roller çocuğun organik pelsenatadan sosyal plesentaya geçmesinin ardından gelişir ve çeşitlenir. Sosyal plesentasında çocuğun gördüğü, yaşadığı, deneyimlediği her rol onun rol repertuarını geliştirecek ve sosyal hayata uyum sağlamasında ona gereken bilgiyi, deneyimi, akıcılığı ve beceriyi kazanmasında büyük rol oynayacaktır. Psikodrama kişilerin yalnızca günlük yaşamlarında alma olanağı bulabildikleri halde almadıkları rollerle karşılaşmalarını sağlamakla kalmaz aynı zamanda yaşam içinde çok zor hatta imkansız rollerin de alınmasını olanaklı kılar. İşte psikodrama temel tekniklerinden rol değiştirme, OSB tanısı almış çocuğa günlük yaşam pratiği içinde yeteri kadar deneyimleyemeyeceği eşsiz bir yaşantı sunmaktadır. Bu yaşantı rol almadan başlayıp rol yaratmaya kadar farklı deneyimlere kapı açan bir yolculuktur. Bireyler rol alma, rol oynama ve rol yaratma eyleminin her birini gerçekleştirdikleri zaman rol kabiliyetleri gelişir ve o yolda daha sağlıklı, mutlu, yaratıcı ve spontan kişiler olarak var olabilirler. Eşleme tekniğinde minimum olan rol alma eylemi rol değiştirmede ise hem rol alma, hem rol oynama hem de rol yaratma eyleminin hepsini yaşama şansı buluruz.

Rol değiştirmenin gerçek bir empatinin deneyimlendiği ortam olarak düşünülmesi doğrudur. Moreno'nun empati tanımında kişinin karşısındakinin gözleri ile bakabilmesinin ötesine geçmesi ve o olması gerekliliği vurgulanır. Gerçekte vurgu yapılmak istenen şey rol değiştirme ile deneyimlenen olgunun hayata geçirilebilmesidir. Empati kurmakta zorlanan ve çoğu zaman da kuramayan OSB tanısı çocuklar için rol değiştirme deneyimi, onlara eşsiz bir an sunmaktadır. Psikodrama sahnesinde aldığı farklı rollerin gözünden kendine, başkalarına ve hayat bakma şansı yakalar; o rollerdeki hissettiği duygusal deneyimler sayesinde farklı rollerin ve anların farklı düşünce ve duygulara sahip olduğunu anlar, bu davranış kalıplarını değiştirmesine ve nihayetinde empati becerilerinin gelişmesine olanak tanır. Psikodrama sahnesinde hiç alma olanağı olmayan roller alınabilir ve bu rol repertuarının genişliği açısından bakarsak hem ruh sağlığı açısından hem de sosyal becerilerin genellenmesi bakımından oldukça önemlidir.

Protogonistin canlandırdığı kendi yaşamının bir bölümü ya da bölümlerini dışardan gözlemlemesi ve objektif gerçekliği yaşadığı an olan, psikodramanın diğere önemli tekniği ayna; OSB tanısı almış çocukların, kendine ve kendi yaşamlarına bakma olanağı tanımaktadır. Ayna yeni çözüm yollarının üretildiği ve geleceğin provasının yapıldığı son derece önemli bir tekniktir. Başka hiçbir terapi yönteminde ayna tekniğinin olmaması da

OSB tanısı almış çocuklara sosyal beceri öğretiminde bir güç sağlayacak olması kaçınılmazdır. Bu teknikte çocuk, yaşarken zorlanacağı ya da deneyip de başarılı olamadığı durumları, adeta prova eder gibi psikodrama sahnesinde yapabilme özgürlüğüne sahip olacaktır. Birey yeni davranış kalıplarını ve biçimlerini denemek zorundadır ve bu anksiyete yaratır. Yeni olanı yeteri kadar gösteremediği ya da uygulayamadığı durumlarda grup üyeleri protogonistin yerine geçerek onu oynarlar ve bu esnada protogonist kendisini dışarıdan seyretme şansı bulur.

1.8. Psikodramanın Sosyal Beceri Öğretimindeki Farkları ve Faydaları

Çocuğa yardım süreçleri sanıldığı kadar çeşitli değildir. Bunun en önemli sebebi çocuğun entelektüel yapısının ve ruhsal donanımının yetişkine kıyasla hayli farklı olmasıdır. Oyun çocukların kendilerini ifade etme yöntemidir. Çocuk gördüklerini, deneyimlerini, duygularını yani bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle ilgili her şeyi oyun aracılığı ile yansıtır. Çocuk cee- ee oynamaya başladığında rol işlevlerini geliştirmeye başlar. Artık bazı olayların değişik bir bilişsel tipte olduğunu yani sonuçlarının ciddi işlerde olduğu gibi olmadığını bunların oyun olduğunu fark edilmektedir. Oyun bağlamına ilişkin farkındalık ilk önce bir bakışla bir gülüşle ve beklenir olanı beklenmedik alanla az ama katlanabilir ölçüde yan yana koyma ile kendini belli eder. Geç bebeklikle beraber bebekler oyunlara katılmaya başlar. Örneğin bir şey sunar sonra geri çeker. Bu karma iletinin bir oyun olabileceğinin farkındadırlar. Bunlara kıkırdama ve gülüşler eşlik eder. Bir yıl içinde bebekler hangi eylemlerin az ya da çok oyun olduğunu bilir. Dört yaşında mola gibi sözel işaretleri öğrenirler. Mola/ara diye seslenmek oyunun akışını keser; tam söylenseydi şu şekilde olabilirdi: ‘Bak şimdi şu eyleme ara veriyorum. Lütfen ben geri gelinceye oyunda hiç kesinti olmamış gibi devam edelim. Çocukluğun erken yıllarında ‘... gibi yapmak,mış gibi yapmak’ ve ‘ hadi olalım’ gibi sözcükler oyunda oluşu tanımlamak için daha uygun kullanılır. Erken ve orta çocuklukta oyun rollerin, kuralların ve tarzların toplumsal olarak yeniden belirlenmesinde çok önemlidir.

Moreno Viyana bahçelerinde oyun oynayan çocukları gözlemlemiştir. Daha sonra onlara doğaçlama öyküler anlatarak çocukların bu öykü ve mitlere spontan olarak katıldıklarını ve daha da ileriye giderek kendini ifade etmenin yollarını geliştirdiklerini gözlemlemiştir. Çocuk psikodraması oyun terapisinde varolan tüm olanakları bünyesinde barındırır, kapsadığı felsefe ve yaklaşımıyla her zaman daha fazlasını hedefler. Daha fazlasından kasıt değişim için gerekli olan yönlendirici yapısı, rol değiştirme ile gelen empati becerisi, yeni öğrenmelerin değeri gibi birçok süreci kapsar. Çocuk kendini ifade etmede projektif yöntemleri daha sıklıkla kullanır ve bu nedenle oyun bizim için onun iç dünyasına girmemizde önemli bir rol oluşturur. Projeksiyonların en üst düzeyde ve kolaylıkla yapılabilmesine olanak veren psikodrama çocuğun bilinçli ve bilinçdışı dünyasına girmede hızlı ve etkin bir araçtır. Çocuk psikodramasında eylem tüm duyguların gerçekten yaşanmasına ve eğer gerekiyorsa onların olumsuz etkisinden kurtulmamıza olanak verir.

Çocuk psikodramasında diğerk bir üstünlük grup olgusudur. Grup içindeki çocuk diğerklerini izleme, gözleme ve öğrenme şansı yakalayacaktır. Grup ortamı çocuk için yeni bir deneme ortamı ve aynı zamanda gerçek sosyal ortamının bir yansımasıdır. Bu da bize doğal ortamı gözliuyormuşçasına izleme şansı verir.

Sosyalleşmenin ilk kriterlerinden olan iletişim ve iletişim biçimlerini öğrenmek çocuk psikodramasındaki grup ortamında önemli bir farklılık yaratır. Grup içinde bu yöndeki sorunlar doğal olarak görünür olacak ve çözüm daha kolay gelecektir. Bunun ardından gelen sosyalleşme sorunlarının çözümüne de grup yararlı bir ortam olur.

Grup bir mikrokozmostur. Bu toplumun küçük bir örneğidir. Bu nedenle toplumda var olanların orada var olacağını düşünmek hatalı olmaz. Bu bilgi, ortam ve ondan alınan veriler doğru kullanıldığında ne kadar önemli bir durumun yaratıldığını anlayabiliriz. Bu laboratuvar ortamından daha gerçekçi ve hemen hemen tüm değişkenleri bünyesinde barındıran bir yapıdır.

Çocuk psikodraması yapısı gereği terapistin en aktif olduğu yöntemlerden biridir. Bu özelliği ile çok yönlendirici ve aynı zamanda hızlı olarak sonuca giden bir oluşumdur. Psikodrama sahnesi, üstünde çalıştığımız konuyu her ne olursa olsun somut olarak görmemizi sağlayan yegane şeydir. Bu da yapılacak müdahaleyi kolaylaştırır.

Psikodramanın OSB tanısı olan çocuklara sosyal beceri öğretimindeki en önemli faydalarından biri somatik, psişik ve sosyal öğrenme alanlarına olan katkısı olacağı düşünülmektedir. Psikodrama açısından OSB tanısı alan çocukların rol oynama ve rol yaratma konusunda problemler yaşadığı söylenebilir. Moreno'ya göre rol, kişilerarası bir yaşantıdır. Sosyal etkileşme ve gelişme ortamında ortaya çıkmakta olan roller, sosyal etkileşimin gözlenebilir üniteleridir. Bu nedenle psikodrama yoluyla yapılan müdahalede rolün çok temel bir işlevi olduğu unutulmamalıdır.

1.9. Psikodramadaki Terapotik Faktörlerin OSB Tanısı Almış Çocukların Sosyal Becerilerini Geliştirmedeki Rolü

Davranışsal/Eyleme Dayalı Öğrenme ve İçgörü

OSB tanısı almış çocuklar kendini ortaya koyma, göz önünde olma, kabul ya da reddetme, dikkat çekme gibi konularda yetersizlik yaşamaktadırlar. Bu da sosyal ortamdan izolasyon demektir. Hareketle öğrenme, psikodramada önemli terapötik faktörlerden biridir. Hareket diliyle iletişime geçmek OSB tanısı almış çocuklar için cesaretlerini arttırmada yardım ederken kaçındıkları davranış modellerinden de iletişime geçmeyi öğrenmelerine yardım olabilir. Harekete dayalı içgörü gerçek terapotik sürece giden bir yolun başıdır.

Gerçek Bir İlişkiye (Teleye) Dayanması

Psikodrama kişilerarası bir terapidir ve Moreno da yüz yüze ve göz göze bir karşılaşmadan bahseder. Bu OSB tanısı almış bir çocuk en güç deneyimlerden birini oluşturur. Gerçek

yaşamda göz göze temas için yıllarını eğitimde harcar ve yine bu konuda yeterince ustalaşamadığı görülebilir. Tele insanlar ya da grup üyeleri arasında meydana gelen çekim ya da itimlerdir. Herkes kendi sosyal alanları içinde herkese karşı bu değişen tepki kümelerine sahiptir. Tele, OSB tanısı almış çocukların önceden göz ardı ettikleri inceliklere daha dikkat etmelerine, kendi hareketleri sonucundan buna karşılık veren insanların sözsüz imalarını fark etmelerine neden olabilir.

Katarsis

OSB tanısı almış çocuklar duygularını ifade etmekte sıkıntı yaşarlar. Çoğu zaman da daha çok kontrol edemedikleri öfkeleriyle ortamda var olurlar ya da tam tersi hoş, keyif veren vb durumlara karşı olan tepkisizlikleriyle. Bu nedenle psikodramatik açıdan emosyonel bir rahatlama olan kataris çok önemlidir. Moreno'ya göre katarsisin anlamı sadece rahatlama ve duygusal boşalmayı sağlamak değil, aynı zamanda bütünleştirmek ve sıraya dizmektir. Sadece geçmişteki duyguları temizlemesi değil 'şimdi ve burada'yı içtenlikle yaşayabilmesidir. Sadece içsel tansiyonun yatışması değil, kişilerarası çatışmaların da giderilmesidir. Katarsisin fonksiyone geçmesi için kendini açma ve spontanlığı artırma söz konusudur. Bireyin kendini açabilecek en uygun rolü bulmasına çalışılır.

'Öyleymiş Gibi' Davranışı

Psikodramadaki '-miş gibi' davranışı kendini gerçekleştirme ve dış dünyaya adapte olabilmek için hayallerini harekete dönüştürme fırsatıdır. Kalıplar içinde yaşayan, psikik rolleri alamayan OSB tanısı almış çocuklar için bu reddedilemez bir fırsattır. Rol oynama, yardımcı egolar, sahne, ısınma gibi psikodramanın tüm metodolojisi 'öyleymiş gibi' kavramından temel alır. Öyleymiş gibi davranışı OSB tanısı almış çocukların ego fonksiyonlarını güçlendirerek iç ve dış baskılarla baş etme kabiliyetini artırır. Böylece almakta zorlandığı rolleri alması kolaylaşır.

Dışavurum (Acting- Out)

Psikodramada üyeler rolleri oynayarak çatışmalarını harekete dönüştürürler. Bu süreç psikodramatik iyileşmenin davranışsal tarafıdır. Kendi ve başkalarının duygularını tanıma ve ifade etmede güçlük yaşayan OSB tanısı almış çocuklar için bu en önemli terapötik faktörlerden birisidir. Öfke, sevinç, kızgınlık, neşe, coşku gibi ifadesinde zorlanılan duygular güvenli psikodrama sahnesinde yerini bulur.

İkincil Faktörler

Psikodramada gözle görülmeyen ama bir iyileşme sağlayan güçlü bir duyguyu ortaya çıkaran bir an, rahatlamayı gerektiren bir öneri, iyileşmeyi sağlayan fiziksel bir dokunuş gibi çözümü kolaylaştıran bazı gizli süreçler vardır. Örneğin OSB tanısı almış çocuk annesi ile ilişkide yaşamadığı bir duygusal süreci liderle kurdukları olumlu ilişkide yaşayabilir. Bireylerin rol gelişim dönemlerinde yaşadıkları güvensizlik, kaygı ve korku gibi olumsuz deneyimleri bu yeni ilişkide güven, anlaşılma bağımsızlık gibi olumlu duygulara dönüşebilir.

1.10. Sosyal Beceriler, Otistik Spektrum Bozukluğu ve Sosyal Kabul

Sosyal beceriler, kişinin kendisi dışında, çevresindeki kişilerle karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan, sosyal yaşamda kabul gören, bireylerin başkalarıyla ilişkilerini kolaylaştıran ve kişinin çevresinden olumlu tepkiler almasına yol açan davranışlardır. Sosyal yeterlik ise, bir kişinin birtakım sosyal ilişkileri devam ettirebilmesinde gerekli olan becerilerin kazanılmış olmasıdır (Bacanlı, 1999; Cartledge ve Milburn, 1981; Hatipoglu, 2005).

Gresham (1982), sosyal becerilerin farklı şekillerde tanımlanabileceğini ve bu tanımlarda akran kabulü, davranışsal bakış ve sosyal geçerliğin temel alınabileceğini belirtmiştir.

1. Sosyometrik ya da akran kabulü temel alınarak yapılan tanım: Bu tanımlarda bireyin sosyal kabulü ya da reddi üzerinde durulmaktadır. Akranları tarafından sosyal kabul gören bireylerin sosyal becerilere sahip oldukları belirtilmekte, yaşlıları tarafından reddedilen çocukların sosyal becerilerinin yetersiz olduğu ifade edilmektedir.
2. Davranışsal bakış açısıyla yapılan tanım: Sosyal beceriler, davranışsal terimlerle açıklanmaktadır. İletişim kurma, etkileşim başlatma, göz kontağı kurma gibi beceriler gözlenebilir ve objektif olarak tanımlanmaktadır.
3. Sosyal geçerlik temel alınarak yapılan tanım: Sosyal beceriler olumlu sosyal sonuçlar sağlayan beceriler olarak tanımlanmaktadır. Okul ortamına uygun sosyal davranışları olan öğrenci, akranları tarafından kabul edilerek, akademik başarısı olumlu yönde etkilenecektir (Çifci ve Sucuoğlu, 2004: 21- 22).

Sosyal etkileşim, çocukların zihinsel süreçleri öğrenmeleri için zengin fırsatlar sunmaktadır. Günlük hayattaki sosyal deneyimler, oyun ortamları iletişimin niteliği ve niceliği, çocuğun zihin kuramı yeteneğini etkilemektedir. Çocuk günlük yaşamı içinde ne kadar sık ve yoğun iletişime geçerse, zihinsel durumları ve teorik yapıları o kadar çabuk kazanır (Şipal, 2008).

Cohen, Paul ve Volkmar (1987) otizmlili çocukların sosyal davranışlarını üç başlığa bölerek sınıflandırma yoluna gitmiştir. Bu başlıklar, “girişkenlik”, “bağlanma ve sosyal ilişkiler”, “duyguları anlamak ve ifade etmektir”. Ayrıca buna ek olarak Lord (1993), bu başlıklara bir yeni başlık daha eklemiştir. Eklenen bu başlık ise; “sosyal etkileşimle ilgili davranış ve becerileridir”.

OSB tanısı almış çocukların; selamlaşmak, yardım istemek, yardım etmek, dinlemek, soru sormak, benzeri sosyal becerileri öğrenmede ve kullanmada güçlük yaşamakta, birisi ile konuşurken çok yaklaşabilmekte ya da karşısındaki kişileri utandıracak kişisel sorular sorabilmekte, sosyal kurallara uymadıklarını fark etmeyebildikleri söylenmektedir (Sucuoğlu, 2003; Saymaz, 2008). Kendisine gülümsendiği zaman aynı tepkiyi vermeme davranışı görülmektedir. Konuşurken jest ve mimiklerini doğru bir şekilde kullanamadıkları ya da konuştuklarına uygun olarak jest ve mimiklerini kullanamadıkları belirtilmektedir. Sesini nasıl kullanacağını bilememe, konuşurken alçak sesle konuşma ya da bağırarak konuşma davranışları göstermektedirler.

Sosyal Kabul: Sosyal kabul, yetersizlikten etkilenmemiş bireylerin, yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik tutumlarının olumlu olması ve onları diğer insanlar gibi görmeleridir (Özyürek, 2006). OSB tanısı almış olan çocuk yeterli dil gelişimini edinemediği bu nedenle de sosyal ortamlara girerek sosyal becerileri yerine getiremez. Genellikle sosyal ortamlarda OSB tanısı almış çocuklar, yine yalnız oldukları ortamlara benzer davranışlar sergilerler. Parka giden OSB tanısı almış bir çocuğu izlediğinizde tek başına kaydırdaktan kaydığını, sanki etrafında çocuklar yokmuş gibi hareket ettiğini hatta adeta gözleri görmüyormuşçasına diğer çocuklara çarptıklarını, salıncakta sırasını beklemeden salıncağa binmeye çalıştıklarını, diğer çocukların oyun ve etkinliklerine ilgi göstermediklerini görürsünüz. Bu ve bunun gibi davranışlar nedeniyle OSB tanısı almış çocukların diğer akranları tarafından sosyal kabulleri oldukça zorlaşmaktadır. Hatta zaman zaman normal gelişen akranlarının anne ve babaları çocuklarının OSB tanısı almış çocuklarla aynı ortamda olmasını bile istemezler. Bu tutum çocuklara da yansır ve OSB tanısı olan çocukları buldukları ortamdan dışlama ve oyunlarına almama eğilimde olurlar.

Bu nedenle OSB tanılı çocuğun günlük hayatında başkalarıyla olumlu ilişkiler başlatıp bu ilişkileri geliştirmeyi, farklı ortamların tutuma davranışlarına göre hareket etmeyi ve gereksinimlerini, isteklerini, arzularını, tercihlerini uygun bir şekilde iletmeyi ve bu iletişimi sürdürmeyi sağlayan davranışları kapsayan sosyal becerilerin OSB tanılı çocuğa öğretimi oldukça önemlidir.

BÖLÜM 2

MODEL

2.1.Araştırma Süreci

Bu çalışmada OSB tanısı almış çocuklara psikodrama ve çocuk psikodraması yöntemleri kullanılarak seçilen üç sosyal becerinin öğretimi yapılacaktır. Bu beceriler, teşekkür etme, izin isteme ve kendini tanıtırma davranışlarıdır. Psikodrama seansları haftanın her günü olacak 30 dakikalık iki oturumluk seanslarla yürütülmesi ve toplamda 10 oturum (becerilerinin öğrenilmesine bağlı olarak) sürmesi öngörülmektedir. Öğrenci uygulama öncesi Sosyal Beceri değerlendirme yapılacak ve bütün uygulamanın tamamlanmasıyla test tekrar uygulanacaktır.

2.2. Katılımcılar ve Ortam

Protogonist 1: 7 yaşında OSB tanısı almış öğrencimizdir. Özgür, 9:00-12:00 saatleri arası özel bir okulun özel eğitim sınıfına yarım gün devam etmekte, yarım gün de yine özel bir anaokulunda eğitim almaktadır. Özgür kendisini 3-4 kelimelik cümlelerle ifade etmekte, söylenen basit komutları yerine getirmektedir. Sorulduğunda resimli kartlar üzerinden duyguları adlandırmaktadır. Başkalarıyla göz teması her zaman kurmamakta, zaman zaman öfke nöbetleri geçirmektedir. Uyarıldığında teşekkür etmekte; ancak bunu bağımsız olarak yerine getirememektedir. Başkalarının eşyalarını izinsiz olarak almakta ve ancak sorulduğunda adını ve yaşını söylemektedir. Özgür psikodrama seanslarında kendi gerçek hayatını oynayarak liderin tasarladığı sahnelerde rol alacaktır.

Protogonist 2: 7 yaşında OSB tanılı bir öğrencimizdir. Barış 9:00-12:00 saatleri arası özel bir okulun özel eğitim sınıfına yarım gün devam etmekte, yarım gün de yine özel bir anaokulunda eğitim almaktadır. Barış çeşitli uzunluklarda cümleler kurmakta, sorular sormakta ve söyleneni çok uzun cümleler olmadıkça anlayıp uygun tepkiler vermektedir. Diğerleriyle çoğu zaman göz teması kurmaktadır. Ancak sözel ipucu verildiğinde teşekkür etmekte, başkalarının eşyalarını izinsiz almaması gerektiğini yine uyarıldığında söylemektedir. Sosyal bir ortama girdiğinde akran grubuyla tanışma becerilerini bağımsız

olarak yerine getirememektedir. Barış psikodrama seanslarında kendi gerçek hayatını oynayarak liderin tasarladığı sahnelerde rol alacaktır.

Yardımcı Egolar: Sahnelerde Özgür ve Barış ile beraber rol alacak kişiler, özel eğitim okulunda öğretmenlik yapan kişilerden oluşacaktır.

Yönetici: Tüm psikodrama oturumunu baştan sona yürüten ve yardımcı egoları rol veren, oyunun sahnelenmesini sağlayan kişidir.

Ortam: Öğrencinin eğitim aldığı kurumun eğitim odalarından bir tanesi psikodrama oturumlarının yürütülmesi için kullanılacaktır.

2.4. Psikodramada Rol Öğrenme, Rol Oynama ve OSB'li Çocuklara Uyarlanması

Çocuklarla rol eğitimi kavramı, çocuk psikodramasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönemdeki öğrenme davranış değişikliği demektir. Bu da her müdahalenin olduğu gibi psikodramanın da nihai hedefidir. Rol öğrenme tekniği ile psikodramada kısa sürede sonuç alındığından bu konu çok avantajlı bir yere sahiptir. Çalışma eğer etkili ve verimli olduysa çocuk yeni davranışı öğrenmiştir ve geriye sadece dış dünyada bunu etkin olarak kullanıp kullanmayacağı kalır. Bu nihai hedefi OSB tanısı almış çocuklarda da beklediğimizden rol eğitimini bu çocuklara da öğretmek çok önemli hale gelmektedir; ancak bunu öğretirken bazı uyarlamalar yapmamız gerekmektedir.

Rol öğrenme ısınma ile başlar. İyi bir ısınma iyi bir oyunun habercisidir. Burada ısınma çeşitlerini OSB tanılı öğrencilerle çalışırken nasıl kullanabileceğimiz kısaca özetlenecektir. Her oturum öncesi bunlardan biri kullanılabilir. Bu çalışmada grubu iki OSB tanılı öğrenci ve öğretmenler oluşturmaktadır. Bu nedenle:

- Çocuklardan biri, diğerinin ya da öğretmenlerden birinin duruşunu, postürünü ya da vücut dilini taklit etmesi istenir. Yapmakta zorlandığı noktalarda lider çocuğa yardımcı olur. Her iki çocuğunda gruptaki herkesi tek tek taklit etmesi sağlanır. Bir kişinin farklı yönleri taklit edilebilir. Burada sınır yoktur. Bu sadece ısınmayı sağlamaz aynı zamanda çocukların başkalarını nasıl gözlemleyeceklerini ve daha spontan davranmayı öğrenmelerine yol açacaktır.
- İkinci ısınma ise 'Ben kimim?' oyunudur. Bu oyunda ortaya gelecek çocuk liderle beraber kimi taklit edeceğine karar verir ve kimi taklit ettiğini söylemeden taklit yapmaya başlar. Zorlandığı noktalarda lider çocuğa yardım eder. Seçenek sunar. İzleyen çocuk ve öğretmenlerden kendisi olduğunu tahmin edenler 'Bu benim' diyebilir veya kim olduğu bulunana kadar taklit devam eder. Her iki çocuğun da tüm üyeleri taklit etmesi sağlanmalıdır.
- Çocuklardan gizlice gruptaki bir kişinin rolüne girmeleri istenir ve hep birlikte aynı anda kimin kimi oynadığını bilmeden improvize oyun oynarlar. Lider her iki çocukla

ayrı ayrı konuşarak çocukların oynayacağı kişiye karar vermelerine ve nasıl oynayacağına dair destek olur. Oyunun sonlanmasıyla çocuklardan kimi oynadıklarını göstermeleri istenir.

Yukarıdaki ısınma oyunlarından biri ya da hepsi çocukların seviyelerine göre kullanılabilir. Aşağıda seçilen beceriler rol eğitimi içinde öğretilecek olup amaç yeni durumlara uyumun artması, eski durumların anlaşılması ve hiç alınmamış rollerin alınarak birçok alanda rol esnekliğinin sağlanmasıdır.

2.4. Hedef Beceriler

1) Teşekkür Etme Davranışı: Bu çalışmada teşekkür etme sosyal becerisi, birisi yardım ettiğinde, yiyecek ikram ettiğinde, eşyasını paylaşınca, hediye verdiğinde ve iltifat ettiğinde arkadaşlarına, öğretmenlerine ya da okul görevlilerine “teşekkür ederim” demeyi kapsamaktadır.

Öğrencilerin okul içinde teşekkür etme davranışını kullandıkları durumlar:

- Birisi yardım ettiğinde teşekkür etme.
- Birisi yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme.
- Birisi eşyasını paylaşınca teşekkür etme.
- Birisi hediye verdiğinde teşekkür etme.
- Kantinde alışveriş yaparken teşekkür etme.

2) İzin İsteme Davranışı: Bu çalışmada izin isteme sosyal becerisi, başkalarına ait olan eşyaları, ihtiyacı olduğunda, almak, bir grubun yaptığı etkinliğe katılmak, bir oda ya da mekâna girerken, kapıyı çalıp, “girebilir miyim?” diyerek içeri girmek ve iki kişi konuşurken, “bir şey söyleyebilir miyim?” diyerek söz almak için izin istemeyi kapsamaktadır.

Öğrencilerin okul içinde izin isteme davranışını kullandıkları durumlar:

- Başkalarına ait olan eşyaları, ihtiyacı olduğunda, almak için izin isteme.
- Bir oda ya da mekâna girerken, kapıyı çalıp, “girebilir miyim?” diyerek içeri girmek için izin isteme.
- Tuvalete gitmek için izin isteme

3)Kendini tanıtm: Kendini tanıtm becerisi; tanışılacak olan kişinin yanına gitmek, tanışacağı kişinin yaklaşık bir metre karşısında durmak, tanışılacak olan kişinin yüzüne bakmak, tanışılacak olan kişinin yüzüne bakarak selam demek ve adını–soyadını söyleyerek kendini tanıtmayı kapsamaktadır.

Kendini tanıtm davranışının aşamaları:

- Tanışılacak olan kişinin yanına gitmek,
- Tanışacağı kişinin yaklaşık bir metre karşısında durmak,
- Tanışılacak olan kişinin yüzüne bakmak,
- Tanışılacak olan kişinin yüzüne bakarak merhaba demek
- Adını–soyadını söyleyerek kendini tanıtm

2.5. Isınma Oyunları

Isınma çalışmasında kullanılacak oyunlar:

Hareketimi tekrar et

Hayvan ol

2.6. Psikodrama Sahneleri

1) Teşekkür Etme Davranışı

- **Birisi yardım ettiğinde teşekkür etme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnede çocuklara teşekkür ederken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.

- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirim psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Özgür'ün çok sevdiği bir oyuncak ulaşamayacağı bir yere konacak. Özgür sınıfa girdiğinde oyuncağına ulaşmak isteyecek ve ulaşamadığında Barış devreye girecek ve oyuncağı Özgür'e verecek. Double, 'Oyuncağı verdiğin için teşekkür ederim' diyerek eşleme yapacak. Aynı cümleyi Özgür'ün de kurması desteklenecek. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için teşekkür ettiğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtacak ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynayacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Örneğin Özgür sevdiği oyuncağına ulaştığında teşekkür etme davranışını yaş itibarıyla en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Birisi yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnede çocuklara teşekkür ederken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Örnek alınacak kişi de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.

- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirim psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Sınıfta daha önceden Özgür'ün sevdiği bir yiyecek hazırlanacak. Barış o yiyeceği yemeye başlayacak. Özgür sınıfa girdiğinde Barış yiyeceğin bir kısmını Özgür'e verecek. Double Özgür'e eşleme yaparak ' Bana verdiğin için teşekkür ederim' diyecek. Aynı cümleyi Özgür'ün de kurması desteklenecektir. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için teşekkür ettiğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtacak ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Teşekkür etme davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Birisi eşyasını (oyuncağını) paylaşınca teşekkür etme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnede çocuklara teşekkür ederken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.

- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Özgür'ün sevdiği bir oyuncaklar Barış tarafından sınıf içinde oynanacak. Özgür sınıfa girdiğinde Barış '.... ile birlikte oynayalım' diyecek. Double 'Teşekkür ederim' diyerek Barış ile birlikte oynamaya başlayacak. Aynı cümleyi Özgür'ün de kurması ve sonrasında Barış ile oynaması desteklenecektir. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için teşekkür ettiğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtabileceği ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Teşekkür etme davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Birisi hediye verdiğinde teşekkür etme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnede çocuklara teşekkür ederken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.

- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Özgür'ün doğum günü sahnesi hazırlanacak. Mumlar söndürülecek. Arkadaşları (yardımcı egolar) hediyeleri teker teker verecekler. Double her hediye aldıkça 'Bana hediye verdiğin için teşekkür ederim' diyerek eşleme yapacak. Aynı cümleyi Özgür'ün de kurması desteklenecektir. Bu rolün psişik içeriğinin de zenginleşebilmesi için teşekkür ettiğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtacak ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Teşekkür etme davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Kantinde alışveriş yaparken teşekkür etme**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnedeki çocuklara teşekkür ederken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.

- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Özgür 'ün okulda gittiği kantin canlandırılacak. Barış (yardımcı ego) kantin görevlisi olur. Özgür istediği yiyeceği seçer, parasını verir ve teşekkür eder. Barış da afiyet olsun diyerek cevap verir. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için teşekkür ettiğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtabilecek ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Teşekkür etme davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

1) İzin İsteme Davranışı

- **Başkalarına ait olan eşyaları, ihtiyacı olduğunda, almak için izin isteme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnedeki çocuklara izin isterken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır.
- Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.

- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Sınıf içinde Özgür'ün en sevdiği oyunlardan biri olan oyun hamuru ile oynama sahnesi canlandırılacaktır. Hamuru şekil vermek amacıyla istediği materyalleri istemesi için yönlendirilecektir. Double eşleme yaparak '..... alabilir miyim?' diye soracaktır. Aynı cümleyi Özgür'ün de kurması desteklenecek. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için izin istediğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtabilecek ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynayacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. İzin isteme davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Bir oda ya da mekâna girerken, kapıyı çalıp, “girebilir miyim?” diyerek içeri girmek için izin isteme.**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnedeki çocuklara izin isterken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır. Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Sınıfın kapısında yapılacak olan çalışmada double kapıyı çalarak ‘Girebilir miyim?’ diyecek. Aynı cümleyi Özgür’ün de kurması desteklenecek. Bu rolün psişik içeriğinin de zenginleşebilmesi için izin istediğinde karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtacak ve Özgür’ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür’ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. İzin isteme davranışını yaş itibarıyla en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

- **Tuvalere gitmek için izin isteme**

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnedeki çocuklara izin isterken vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır. Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirimini psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Sınıf içinde oyun oynarken çocuklardan biri tuvalete gitmek için izin isteyerek ‘Tuvalete gidebilir miyim?’ demesi için double ilk önce model olarak daha sonra çocuğun da aynı şekilde izin istemesi desteklenecektir. Bu oyunda psikodramatist Özgür’ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. İzin isteme davranışını yaş

itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

2) Kendini Tanıtma Davranışı

Tanıılacak olan kişinin yanına gitme, tanışacağı kişinin yaklaşık bir metre karşısında durma, tanışılacak olan kişinin yüzüne bakma, tanışılacak olan kişinin yüzüne bakarak merhaba deme, adını–soyadını söyleyerek kendini tanıma aşamaları çeşitli psikodrama sahneleriyle canlandırılacaktır.

Sahnedeki çalışma rolün tam olarak öğrenilmesi ve kalıcı olması için şu basamakları takip eder:

- Psikodramatist çocuklarla birlikte sahneye tekrar çıkar.
- Psikodramatist sahnede çocuklara kendini tanıtırken ki vücut duruşunu ve/veya hareketini gösterir. Bunu birçok kere tekrar ederek çocukların öğrenmelerini sağlar.
- Yeni vücut duruşunu, ses tonunu, hareketleri kazanmak amacıyla denemeler yapılır.
- Hareketi örnek alınan psikodramatist de çocuğun yanında sahnede yer alır. Çocuk bu kişinin vücut duruşunu, ses tonunu ve hareketlerini almayı dener ve denemelere devam eder.
- Yeni rol öğrenilene kadar rol eğitimi sürer.
- Bu rolün çeşitli durumlar içinde oynanması sağlanır. Çocuk sahnede yeni bir durumda bu rolünü dener.
- Rol geri bildirim psikodramatist ve yardımcı egolar tarafından yapılır.
- Çalışmaya katılan tüm çocuklarla bu aşamalar tekrar edilir.

Oyun 1: Parkta çocuklarla oynamak için kendini tanıtmak. Sınıf içinde park sahnesi kurulacak. Yardımcı egolar çocuk rolünde oynarken double Özgür ile birlikte çocukların yanına gelerek yukarıda sayılan aşamaları yapacak. Aynı aşamaları Özgür'ün de yapması sağlanacak. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için kendini tanıttığında karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtmak ve Özgür'ün o duyguyu

hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Kendini tanıtma davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

Oyun 2: Okulda bahçede diğer çocuklarla oynamak için kendini tanıtma. Sınıf içinde okul bahçesi sahnesi kurulacak. Yardımcı egolar çocuk rolünde oynarken double Özgür ile birlikte çocukların yanına gelerek yukarıda sayılan aşamaları yapacak. Aynı aşamaları Özgür'ün de yapması sağlanacaktır. Oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol değiştirerek çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacak. Bu rolün psikik içeriğinin de zenginleşebilmesi için kendini tanıttığında karşısındaki kişinin ne hissettiğini yardımcı ego yansıtacak ve Özgür'ün o duyguyu hissetmesine ve karşılık olarak uygun duyguyu o da yansıtabilmesine çalışılacaktır. Bu oyunda psikodramatist Özgür'ü tüm yardımcı egolarla rol ve uygun duyguyu da içeren çalışmayı yaparak çalışmayı diğer rollerin gözünden de oynatacaktır. Bu çalışma farklı sosyal rollerle pekiştirilecektir. Kendini tanıtma davranışını yaş itibariyle en çok karşılaştığı; kardeş rolünden, arkadaş rolünden, anne rolünden, baba rolünden, öğretmen rolünden de oynayacaktır.

Aynı çalışmayı Barış da oynayacaktır.

2.6. Paylaşım

Oyun sonlandırılması ile beraber yeni rolün ne kadar öğrenildiği kontrol edilecektir. Protogonistin oynadığı tüm rollerde ne hissettiği açıklığa kavuşturulacak ve yeni rolde yaşadığı kazanımlar teker teker somutlaştırılacaktır.

BÖLÜM:III

UYGULAMA

1. Oturum

Oturuma öncelikle ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Daha sonra teşekkür etme becerisinin ilk sahnesi yani birisi yardım ettiğinde teşekkür etme davranışını çalışmaya başladık. Öncelikle çocuklardan birisi daha sonra da diğeri karşımdaki kişi bana yardım ettiğinde ne dediğimi oyun içinde sahneleyerek seyrettiler. Bu oyunu suyu uzanamayacağım bir yere koyup diğeri kişi uzanıp bana verdiğinde teşekkür etme olarak belirledik. Öğretmenlerden birisi suyu bana uzattı ve ben de teşekkür ettim. Çocukların bunu duyduğundan ve izlediğinden emin olmak için birçok kere aynı sahneyi tekrar ettik. Aynı zamanda yardım edildiğinde onlar da benle beraber teşekkür ederek tekrar ettiler. Sonrasında çocukları sahneye alarak biri diğeri yardım etti ve diğeri teşekkür etti. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular. Her iki öğrenci için de sahneler birçok kere tekrar edildi. Bunu bağımsız söyleyene kadar devam ettirdik.

Bu ilk çalışmadan sonra oturumları yarım saati geçmeyecek şekilde planladık; çünkü çocukların çok tekrarların neticesinde sıkıldığını ve gerginleşmeye başladıklarını fark ettik. Bu nedenle çalışmalarını aynı gün içinde öğleden önce ve öğleden sonra olarak iki kere yapmaya karar verdik.

1. Oturumun Tekrarı

Oturuma sabahki gibi ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım

atma gibi hareketlerden oluştu. Daha sonra sabahki oturum gibi *teşekkür etme* becerisinin ilk sahnesi yani birisi yardım ettiğinde teşekkür etme davranışını çalışmaya başladık. Öncelikle çocuklardan birisi daha sonra da diğeri karşımdaki kişi bana yardım ettiğinde ne dediğimi oyun içinde sahneleyerek seyrettiler. Bu oyunu suyu uzanamayacağım bir yere koyup diğeri kişi uzanıp bana verdiğinde teşekkür etme olarak belirledik. Öğretmenlerden birisi suyu bana uzattı ve ben de teşekkür ettim. Çocukların bunu duyduğundan ve izlediğinden emin olmak için birçok kere aynı sahneyi tekrar ettik. Aynı zamanda yardım edildiğinde onlar da benle beraber teşekkür ederek tekrar ettiler. Sonrasında çocukları sahneye alarak biri diğerine yardım etti ve diğeri teşekkür etti. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular. Her iki öğrenci için de sahneler birçok kere tekrar edildi. Bunu bağımsız söyleyene kadar devam ettirdik.

Değerlendirme

Çalışma sırasında çocukların en keyif aldıkları nokta *hareketimi tekrar et ısınma çalışması* idi; ancak bu oturumda başlangıçta ne yapacaklarını bilmedikleri için tekrar etmekte zorlandılar. Double olan öğretmenlerin onları fiziksel olarak yönlendirmelerine ihtiyaç duyuldu. Bana bakıp beni izlemeyi ve beni takip etmeyi öğrenmeleri gerekti. Oyun sahnelerinde karşıdaki kişilerin hareketlerine göre cevap vermede önceleri oldukça zorlandılar. Çalışma tekrar ettikçe önceleri suyu aldıklarında fiziksel olarak engel olmazsak teşekkür etmediklerini gözlemledik. Tekrarlar oldukça fiziksel müdahalenin derecesi yavaş yavaş azaldı. İlerleyen zamanda sadece bakışlarımız da teşekkür etmelerini hatırlayıp söylemelerine yetti. Aynı zamanda başlangıçta bakışları ve elleri bardağa odaklı durumdaydı. Amacımız karşıdaki kişiyi de farkında olarak ve onunla da iletişim ve etkileşim kurarak duyguların da aktarılması olduğundan iletişimin göz teması kurularak meydana gelmesine özellikle dikkat ettik. Yoğun tekrarlar olduğundan teşekkür etme çalışması diğeri çocuğa geçtiğinde iki dakikalık küçük molalar vermeye karar verdik. Bunun nedeni de yine yoğun tekrarlar sonrası dikkatlerinin dağılıp gerginleşmeleri idi. Hatta çocuklardan biri ağlamaya başladı. Neyi yapmaları gerektiğini bilmediklerinden ya suyu içmeye odaklanıyorlardı ya da dikkatlerini konuyla ilgisiz durum ve olaylara kaydırıyorlardı. Bu molalar konudan uzaklaşmalarına ve kendi hallerinde kalarak yeniden çalışmaya hazır hale gelmelerine neden oldu. Bu molalarda sahneden çıkıp odanın diğeri köşesinde kendi hallerinde dinlendiler. Dikkat çeken noktalardan biri de çocukların her ikisi de diğeri kişi teşekkür ederken onların da teşekkür etmesi idi. Aslında ekolali yapıyorlardı; çünkü ortamda çok fazla *teşekkür ederim* cümlesi geçiyordu. Bu elbette istemediğimiz bir durumdu. Bunu engellemek için sözel ve fiziksel olarak söylememesi gereken çocuğu o an engellemeye çalıştık.

4. Oturum

2. Oturum

Oturuma yine ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Önceki oturumun küçük bir tekrar sahnesini gösterip onların da yapmalarını sağladık. Çocukları sahneye alarak biri diğerine yardım etti ve diğeri teşekkür etti. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular.

İkinci sahne birisi yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme idi. İlk oturumda olduğu gibi öncelikle ben sahneyi oynadım ve onların duyduklarından ve izlediklerinden emin olana kadar sahneyi tekrar ettik. Öğretmenlerden biri bana yiyecek verdi. Ben de onunla göz teması kurarak teşekkür ettim. Onlar da bir süre sonra karşımdaki kişi bana yiyecek verdiğinde teşekkür etmeye başladılar. Daha sonra çocuklar sahneye geçerek birisi diğerine yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme sahnesini birçok kere tekrar ederek oynadılar. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular. Her iki öğrenci için de sahneler birçok kere tekrar edildi. Bunu bağımsız söyleyene kadar devam ettirdik.

2. Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Önceki oturumun küçük bir tekrar sahnesini gösterip onların da yapmalarını sağladık. Çocukları sahneye alarak biri diğerine yardım etti ve diğeri teşekkür etti. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular.

İkinci sahne olan birisi yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme davranışını öncelikle sahnede oynadım ve onların duyduklarından ve izlediklerinden emin olana kadar sahneyi tekrar ettik. Öğretmenlerden biri bana yiyecek verdi. Ben de onunla göz teması kurarak teşekkür ettim. Onlar da bir süre sonra karşımdaki kişi bana yiyecek verdiğinde teşekkür etmeye başladılar. Bunu birçok kere tekrar ettik. Daha sonra çocuklar sahneye geçerek birisi diğerine yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme sahnesini tekrar ederek oynadılar. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular. Her iki öğrenci için de sahneler birçok kere tekrar edildi. Bunu bağımsız söyleyene kadar devam ettirdik.

Değerlendirme

Isınma çalışması bu oturumda biraz daha kolay geçti. Ben sözel olarak dikkatlerini bana yönlendirmelerini sağlamaya çalıştım. Her hareketten önce bana bakmaları konusunda onları uyardım. Öğretmenler de bu konuda fiziksel olarak çocukların bedenlerinin bana dönük olmalarını sağladı. Her hareket sonrasında yapmayan çocuk fiziksel olarak hemen hareketi yapması konusunda desteklendi. Bu oturumlarda önceki oturumdaki gibi çocuklardan biri ağlamadı; ancak yine ufak bir gerginlik oldu. Bunun yine tekrarlardan kaynaklı olduğu ve aynı zamanda teşekkür etmeden yiyeceğe ulaşamadıklarından istediklerinin hemen olmamasının verdiği bir gerginlik olduğunu düşünüyoruz. Bu oturumda önceki oturumdan daha cazip olan çikolata ve cips kullandığımızdan çocuklar daha fazla yiyeceği hemen yemeye odaklandılar. Sahnelerin tekrar edilmesiyle teşekkür etmeden yiyeceğe ulaşamayacaklarını anladıklarından yiyeceği yemeyi fiziksel olarak engelleme derecemiz azaldı. Onun yerine bakışlarımız teşekkür etmeyi hatırlayıp bunu söylemelerinde yeterli oldu.

3. Oturum

Oturuma ısınma çalışması ile başlandı. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşısına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Ardından önceki oturumun tekrar edilmesiyle başlandı. Çocuklar sahneye geçerek birisi diğerine yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme sahnesini oynadılar. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular.

Üçüncü sahneyi karşısındaki kişi oyuncasını paylaştığında teşekkür etme olarak planladık. Burada her iki çocuğun da en sevdikleri oyuncak belirlendi. Yine öncelikle ben sahneyi oynadım. Çocukların sevdikleri oyuncakları karşısındaki öğretmen bana verirken teşekkür ettim. Çocukların dinleyip izlediklerinden emin olana kadar tekrar ettim. Sonrasında çocuklar sırayla oyuncaklarını diğeriyle paylaştığında teşekkür etmelerini sağlayarak birçok tekrar yaptık.

3. Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başlandı. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşısına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Ardından önceki oturumun tekrar edilmesiyle başlandı. Çocuklar sahneye geçerek birisi diğerine yiyecek ikram ettiğinde teşekkür etme sahnesini oynadılar. Eksik söyledikleri, geç kaldıkları ya da söylemedikleri yerlerde double olan öğretmenler arkadan model oldular.

Üçüncü sahneyi karşısındaki kişi oyuncasını paylaştığında teşekkür etme olarak planladık. Burada her iki çocuğun da en sevdikleri oyuncak belirlendi. Yine öncelikle ben sahneyi

oynadım. Çocukların sevdikleri oyuncakları karşımdaki öğretmen bana verirken teşekkür ettim. Çocukların dinleyip izlediklerinden emin olana kadar tekrar ettim. Sonrasında çocuklar sırayla oyuncaklarını diğeriyle paylaştığında teşekkür etmelerini sağlayarak birçok tekrar yaptık.

Değerlendirme

Isınma çalışması bu oturumda eğlenceliydi. Çocuklar yavaş yavaş beni taklit etmeleri gerektiğini anlamaya başladılar. En zorlandıkları hareket yana adım atmaktı. Bu oturumda çocuklardan biri artık bu hareketi bağımsız olarak yapmaya başladı. Bu çalışmada öncakilere göre çocuklar teşekkür etmeyi daha çabuk bağımsız söylemeye başladılar. Yine de başlangıçta fiziksel ve sözel ipuçları ve müdahaleler yapmamız gerekli oldu. Elbette oyuncak yiyecek kadar motivasyonel değildi; ancak yine de oyuncağı aldıklarında geri alıp tekrar almaya teşvik edip teşekkür ettirmek bazen zordu. Ya oyuncağı geri vermek istemediler ya da oyuncağı aldığımızda tekrar geri almak için yeterince motivasyonları olmuyordu. Bu nedenle özellikle oturumun tekrarında oyuncakları çeşitlendirmeye karar verdik.

4. Oturum

Oturuma ısınma çalışması ve önceki oturumun küçük bir tekrarı ile başladı. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında çocuklar sırayla oyuncaklarını diğeriyle paylaştığında teşekkür etmelerini sağlayarak önceki oturumu tekrar etmiş olduk.

Dördüncü sahneyi birisi hediye verdiğinde teşekkür etme olarak planladık. Burada önceden hediye paketi hazırlayıp içine çocukların seveceği yiyecek koyduk. Önce sahneyi ben oynadım ve hediye paketini açıp teşekkür ettim ve yiyeceği yedim. Çocukların dinleyip izlediğinden emin olana kadar sahneyi tekrar ettik. Sonrasında çocuklar hediye aldıklarında teşekkür etmelerini sağlayacak şekilde sahneleri sırasıyla oynadılar.

4.Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında önceki oturumun tekrarı yapıldı. Çocuklar sırayla oyuncaklarını diğeriyle paylaştığında teşekkür etmelerini sağlayarak önceki oturumu tekrar etmiş olduk.

Dördüncü sahneyi sabahki oturumda olduğu gibi oynadık. Önce sahneyi ben oynadım ve hediye paketini açıp teşekkür ettim ve yiyeceği yedim. Çocukların dinleyip izlediğinden emin

olana kadar sahneyi tekrar ettik. Sonrasında çocuklar hediye aldıklarında teşekkür etmelerini sağlayacak şekilde sahneleri sırasıyla oynadılar.

Değerlendirme

Isınma çalışması her oturumda daha önceki oturumdan daha da eğlenceli hale geldi. Çocuklar sahneye çağırdığımızda hemen geldiler ve benim karşımda durdular. Çalışmanın daha da eğlenceli olması için alkış yaptık ya da çeşitli eğlenceli sesler de çıkardık. Bu oturumda hediye paketini açtıklarında yiyecek olması motivasyonlarını arttırdı. Burada dikkat çeken nokta çocukların hediye paketini açmaktaki heyecanı oldu. Hediye paketini açmaya çalışmaktan teşekkür etmeyi geçip direkt yiyeceği yemeye odaklandılar.

5. Oturum

Oturuma ısınma çalışması ve ardından önceki oturumun tekrarı ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında çocuklar hediye aldıklarında teşekkür etmelerini sağlayacak şekilde sahneleri sırasıyla oynadılar.

Beşinci sahneyi kantinde, bakkalda vb yerde alışveriş yaptıktan sonra teşekkür etme olarak planladık. Masa bir kantin ortamına dönüştürüldü. Para ve yiyecekler oluşturuldu. Öncelikle ben sahneyi oynadım ve çocukların izlediklerinden ve duyduklarından emin olana kadar sahneyi tekrarladık. Masanın arkasında öğretmenlerden biri kantin görevlisi oldu. Ben masanın karşısına geçerek istediğim yiyeceği söyledim. Örneğin 'Kraker alabilir miyim?' . Parayı uzattım. Görevli bana yiyeceği verirken teşekkür ettim. Sonrasında çocuklar sırayla kantine gelip, parasını vererek istedikleri yiyecekleri söylediler. Yiyeceği aldıktan sonra teşekkür etmeyi destekledik. Birçok kere tekrar yapılarak çalışma sonlandırıldı.

5.Oturumun Tekrarı

Öğleden sonraki oturuma ısınma çalışması ve ardından önceki oturumun tekrarı ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında çocuklar hediye aldıklarında teşekkür etmelerini sağlayacak şekilde sahneleri sırasıyla oynadılar.

Beşinci sahneyi kantinde, bakkalda vb yerde alışveriş yaptıktan sonra teşekkür etme olarak planladığımız gibi öncelikle ben oynadım. Çocukların izlediklerinden ve duyduklarından emin olana kadar sahneyi tekrarladık. Masanın arkasında öğretmenlerden biri kantin görevlisi oldu. Ben masanın karşısına geçerek istediğim yiyeceği söyledim. Örneğin 'Kraker alabilir miyim?'. Parayı uzattım. Görevli bana yiyeceği verirken teşekkür ettim. Sonrasında çocuklar

sırayla kantine gelip, parasını vererek istedikleri yiyecekleri söylediler. Yiyeceği aldıktan sonra teşekkür etmeyi destekledik. Birçok kere tekrar yapılarak çalışma sonlandırıldı.

Değerlendirme

Bu çalışma diğer oturumlardan sahne olarak oldukça farklı idi. Öncelikle masada çeşitli sevdikleri yiyecekler mevcuttu. Çocuklar daha biz başlamadan masaya yöneldiler ve yiyecekleri almak istediler. Sevdikleri birden fazla yiyecek olması çocukların motivasyonlarını oldukça arttırdı; ancak burada yapılacak davranışlara bir de para vermek ve istekte bulunmak eklendiğinden teşekkür etme zaman zaman daha istediği yiyeceği söylemek yerine teşekkür ederek ya da hiçbir şey söylemeden direkt yiyeceğe yönelmek şeklinde de oluştu. Bu oturum diğer oturumlardan daha uzun sürdü. Çocuklardan biri sadece ilk tekrarda sözel ipucuna ihtiyaç duydu. Ondan sonraki sahnelerde bağımsız olarak teşekkür ederim diyerek sahneyi tamamladı.

6. Oturum

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşısına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında önceki oturum tekrar edildi. Çocuklar sırayla kantine gelip, parasını vererek istedikleri yiyecekleri söylediler. Yiyeceği aldıktan sonra teşekkür etmeyi söylemedikleri yerlerde destekledik.

Altıncı sahne karşısındaki kişiden izin alarak eşya/yiyecek vb almak olarak planladık. Masaya çeşitli oyuncaklar ve yiyecekler konuldu. Öncelikle çocuklara hiç müdahale etmeden ne yapacaklarına baktık. Biri arabayı alarak oynamaya başladı. Diğer arabayı almak istedi. Ufak bir bakışla 'Alabilir miyim?' demesi gerektiğini hatırladı. Ardından hemen model olarak 'Teşekkür ederim' cümlesini modelledik. Bu küçük uygulamadan sonra yiyecekleri ben aldım. Çocuklar istediklerinde bana doğru bakarak neyi istediklerini belirtip '..... alabilir miyim?' demelerini ve ardından 'Teşekkür ederim' demelerini arkalarında double olan öğretmenler destekledi. Çocuklar ne zaman isterlerse o zaman izin istediler ve ardından teşekkür ettiler.

6.Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşısına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Sonrasında önceki oturum tekrar edildi. Çocuklar sırayla kantine gelip,

parasını vererek istedikleri yiyecekleri söylediler. Yiyeceği aldıktan sonra teşekkür etmeyi söylemedikleri yerlerde destekledik.

Altuncu sahne olan kişiden izin alarak eşya/yiyecek alma için yine masaya çeşitli oyuncaklar ve yiyecekler konuldu. Öncelikle yine çocuklara hiç müdahale etmeden ne yapacaklarına baktık. İlk oyuncağı almaya çalışan çocukla ne demesi gerektiği ve ardından teşekkür etmesi desteklendi. Sonrasında yine yiyecekleri ve oyuncakları ben aldım. Çocuklar istediklerinde bana doğru bakarak neyi istediklerini belirtip ‘ alabilir miyim?’ demelerini ve ardından ‘Teşekkür ederim’ demelerini arkalarında double olan öğretmenler destekledi. Çocuklar ne zaman isterlerse o zaman izin istediler ve ardından teşekkür ettiler.

Değerlendirme

Isınma çalışmasında artık her iki çocuk da benimle birlikte ve dikkatlerinin daha fazla bana yönelik olduğunu gözlemledik. Bu oturumda sahne daha az yapılandırılmış olduğundan başlangıçta bize bakıp ne demeleri gerektiğini adeta sorarcasına beklediler. Birkaç kez sözel ipucu ile yaptıktan sonra çalışma sırayla yiyecek ya da oyuncak isteme oyununa döndü. Bir süre sonrasında da oyuncak istemeyip sadece yiyeceğe odaklandılar. Bu çalışmada artık Fatih’in teşekkür ederimi doğru ve yerinde sözel ya da bedensel herhangi bir ipucu olmadan bağımsız olarak söylediğini gözlemledik.

7. Oturum

Oturuma yine ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Önceki oturumun kısa bir tekrarı yapıldı. Çocuklar istediklerinde bana doğru bakarak neyi istediklerini belirtip ‘ alabilir miyim?’ demelerini ve ardından ‘Teşekkür ederim’ demelerini arkalarında double olan öğretmenler destekledi. Çocuklar ne zaman isterlerse o zaman izin istediler ve ardından teşekkür ettiler.

Bu oturumun konusu olan bir odaya girerken kapıyı çalıp ‘Girebilir miyim?’ diyerek içeri girmek için izin isteme davranışını çalışmaya başladık. İlk önce ben model olmak amacıyla kapıyı çalarak girebilir miyim deyip izin istedim. Çocuklar da sırayla evet, girebilirsin vb diyerek beni davet ettiler. Daha sonra çocuklardan biri sınıftan dışarı çıkarak kapıyı çalıp izin istedi. Diğer çocuk da evet girebilirsin diyerek onu davet etti. Yoğun olarak sırayla çalıştık. Durakladıkları ya da unuttukları noktalarda öğretmenler double olarak ne diyeceklerini ve ne yapacaklarını onlara hatırlattı.

7.Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Önceki oturumun kısa bir tekrarı yapıldı. Çocuklar istediklerinde bana

doğru bakarak neyi istediklerini belirtip ‘ alabilir miyim?’ demelerini ve ardından ‘Teşekkür ederim’ demelerini arkalarında double olan öğretmenler destekledi. Çocuklar ne zaman isterlerse o zaman izin istediler ve ardından teşekkür ettiler.

Odaya girerken kapıyı çalıp ‘Girebilir miyim?’ diyerek içeri girmek için izin isteme davranışını çalışmaya başladık. İlk önce ben model olmak amacıyla kapıyı çalarak girebilir miyim deyip izin istedim. Çocuklar da sırayla evet, girebilirsin vb diyerek beni davet ettiler. Daha sonra çocuklardan biri sınıftan dışarı çıkarak kapıyı çalıp izin istedi. Diğer çocuk da evet girebilirsin diyerek onu davet etti. Yoğun olarak sırayla çalıştık. Durakladıkları ya da unuttukları noktalarda öğretmenler double olarak ne diyeceklerini ve ne yapacaklarını onlara hatırlattı.

Değerlendirme

Bu çalışmada çocuklara hem fiziksel hem de sözel olarak yoğun destek ve ipucu vermek gerekli oldu. Her defasında ne yapmaları ve ne demeleri konusunda ya hiçbir şey yapmadılar ya da ne söylemeleri gerektiği ile ilgili bize baktılar. Bu çalışma önceki çalışmalara göre daha fazla tekrar edildi.

8. Oturum

Oturuma ısınma ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Gözlemediğimiz çocukların ısınma çalışmasını artık daha hızlı ve kopmadan tekrar etmeleri oldu. Önceki oturumun kısa bir tekrarını yaptık. Çocuklardan biri sınıftan dışarı çıkarak kapıyı çalıp izin istedi. Diğer çocuk da evet girebilirsin diyerek onu davet etti.

Bu oturumda tuvalete gitmeden önce ‘Tuvalete gidebilir miyim?’ diyerek izin almaları konusuydu. İlk önce yine ben model olarak ne yapmaları ve ne söylemeleri gerektiğini oynadım. Daha sonra çocuklar sırayla tuvaletin önünde söyleyecekleri repliği söyleyip tuvalete gittiler. Kısa bir abur cubur yenmesinin ardından bu sefer ellerini yıkamak için izin isteyerek tuvalete gitmelerini sağlayarak çalışmayı tekrar kurguladık. Birçok kere tekrar edildikten sonra çalışmayı sonlandırdık.

8.Oturumun Tekrarı

Oturuma yine ısınma ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Gözlemediğimiz çocukların ısınma çalışmasını artık daha hızlı ve

kopmadan tekrar etmeleri oldu. Önceki oturumun kısa bir tekrarını yaptık. Çocuklardan biri sınıftan dışarı çıkarak kapıyı çalıp izin istedi. Diğer çocuk da evet girebilirsin diyerek onu davet etti.

‘Tuvalete gidebilir miyim?’ diyerek izin alma davranışını ilk önce yine ben model olarak ne yapmaları ve ne söylemeleri gerektiğini oynadım. Daha sonra çocuklar sırayla tuvaletin önünde söyleyecekleri repliği söyleyip tuvalete gittiler. Kısa bir abur cubur yenmesinin ardından bu sefer ellerini yıkamak için izin isteyerek tuvalete gitmelerini sağlayarak çalışmayı tekrar kurguladık. Birçok kere tekrar edildikten sonra çalışmayı sonlandırdık.

Değerlendirme

Bu oturumda çocuklar okulda gün içinde birçok defa tuvalete gittiklerinden çalışmaya katılımları oldukça kolay oldu. Bu çalışmadan önce okulda çocuklardan biri sadece tuvalet diğeri ise çişini yap gibi eksik ya da sosyal ortama uygun olmayan cümleler kullandıklarını gözlemlemiştik. O nedenle de çalışma sırasında ilk sahnelerde çocuklardan biri bu ifadeleri kullandı; ancak diğer çocuğumuz hiç ipucu vermeden sadece ben sahneyi oynarken izlediğinden yola çıkarak hemen söylemeye başlaması dikkatimizi çekti. Diğer çocuğumuz cümlenin uzun olması nedeniyle de daha fazla tekrara ihtiyaç duydu.

9. Oturum

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Oturuma daha önceki oturumun kısa bir tekrarını yaparak başladık. Çocuklar sırayla tuvaletin önünde söyleyecekleri repliği söyleyip tuvalete gittiler.

Bu oturumda kendini tanıma davranışını oyun oynarken arkadaşının yanına gelerek elini sıkıp ‘Merhaba, Ben’ deme olarak planladık. İlk önce ben çocuklar yerde oyuncaklarla oynarken yanlarına gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben Dilek’ diyerek kendimi tanıttım ve oyuna girdim. Daha sonra çocuklardan biri dışardan gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı tekrarladık. Bir süre böyle çalıştıktan sonra çocuklar sırayla birbirlerinin elini sıkarak kendilerini tanıttılar.

9.Oturumun Tekrarı

Oturuma ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi

hareketlerden oluştu. Oturuma daha önceki oturumun kısa bir tekrarını yaparak başladık. Çocuklar sırayla tuvaletin önünde söyleyecekleri repliği söyleyip tuvalete gittiler.

Oyun oynarken arkadaşının yanına gelerek elini sıkıp ‘Merhaba, Ben’deme davranışını ilk önce ben çocuklar yerde oyuncaklarla oynarken yanlarına gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben Dilek’ diyerek kendimi tanıttım ve oyuna girdim. Daha sonra çocuklardan biri dışardan gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı tekrarladık. Bir süre böyle çalıştıktan sonra çocuklar sırayla birbirlerinin elini sıkarak kendilerini tanıttılar.

Değerlendirme

Bu oturum çocukların daha önce hiç çalışmadıkları bir beceriyi kapsıyordu yani onlara oldukça yabancı bir davranıştı. El sıkırmak ve kendi adını söylemek her ikisi de çocukların herhangi bir yönerge almadan kendiliğinden yapmaları gereken ve diğer sosyal becerilere göre sosyallik yönü daha ağır basan bu nedenle de sosyal ortamlarda hiç kullanmadıkları davranış ve sözlerden oluşmaktaydı. Sadece el sıkırmayı doğru şekilde yaptırabilmek bile oldukça zordu. Ben deyip kendilerini tanıtırken çocuklardan biri bizim adlarımızı da tekrar etti. Diğerleri ise biz adını söyleyerek ipucu verdiğimizde sadece soyadını söyleyerek tamamlamayı tercih etti. Bu çalışma oldukça fazla fiziksel ve sözel destek ile tamamlandı.

10. Oturum

Son oturumda ısınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşısına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Daha önceki oturumun kısa bir tekrarını yaptık. Çocuklardan biri dışardan gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı hatırladık.

Sonra kendini tanıtmaya davranışını parkta oyun oynarken yanına gelerek ‘Merhaba, Ben...’ deme olarak planladık. İlk önce ben çocuklar parkta oynarken yanlarına gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben Dilek’ diyerek kendimi tanıttım ve oyuna girdim. Daha sonra çocuklardan biri gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı tekrarladık. Bir süre çalıştıktan sonra çocuklar sırayla birbirlerinin elini sıkarak kendilerini tanıttılar. Daha sonra son çalışma olması nedeniyle tüm oturumlarda çalıştığımız becerileri (kendini tanıtmaya, izin isteme ve teşekkür etme) birkaç oyun içinde bir kısmını ve/veya hepsini kullanacakları şekilde planlayıp uyguladık. Bir oyunda bakkaldan bir şey alırken ilk önce kendini tanıtmaya daha sonrasında izin isteyip ve teşekkür ederek tamamladılar. Diğer oyunda içeri girip kendini tanıtmaya oyuncak isteyip teşekkür ederek tamamladılar.

10.Oturumun Tekrarı

Isınma çalışması ile başladık. Öğretmenler çocukların arkalarına geçerek double olarak benim yaptığım hareketi tekrar etmekte zorlandıklarında çocuklara yardım ettiler. Ben de çocukların karşına geçerek çeşitli hareketleri tekrar etmelerini istedim. Bunlar; el çırpma, kendi etrafında dönme, yere çömelme, dizlerine vurma, zıplama, yana adım atma gibi hareketlerden oluştu. Daha önceki oturumun kısa bir tekrarını yaptık. Çocuklardan biri dışardan gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben ...’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı hatırladık.

Parkta oyun oynarken yanına gelerek ‘Merhaba, Ben...’ deme olarak planladığımız davranışı sahnede ben çocuklar parkta oynarken yanlarına gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben Dilek’ diyerek kendimi tanıtarak oynadım. Daha sonra çocuklardan biri gelip el sıkarak ‘Merhaba, Ben ...’ demesi yönünde her öğrencinin doubleı arkadan gölge olarak çalışmayı tekrarladık. Bir süre çalıştıktan sonra çocuklar sırayla birbirlerinin elini sıkarak kendilerini tanıttılar. Tüm oturumlarda çalıştığımız becerileri (kendini tanıtmaya, izin isteme ve teşekkür etme) birkaç oyun içinde bir kısmını ve/veya hepsini kullanacakları şekilde planlayıp uyguladık. Bir oyunda bakkaldan bir şey alırken ilk önce kendini tanıtıp daha sonrasında izin isteyip ve teşekkür ederek tamamladılar. Diğer oyunda içeri girip kendini tanıtıp oyuncak isteyip teşekkür ederek tamamladılar.

Değerlendirme

Son çalışma her aşaması oldukça eğlenceli ve ben ve öğretmenler için oldukça tatmin edici idi. Isınma çalışmasında artık her iki çocuk da ne yapacağını ve bana bakmaları gerektiğini farkındaydılar. İzin isteme ve teşekkür etme becerilerini çocuklardan biri tüm sahnelerde bağımsız olarak söylemeye başladı. Diğer çocuğumuz ise çok az sözel ipucu ile söyler hale geldi. Kendini tanıtmaya davranışında çok az fiziksel ve sözel ipucu gerekli olmaya devam etti. Oturumları 10 tane olarak planladığımızdan çalışmanın birkaç oturum daha uzaması kendini tanıtmaya davranışının bağımsız hale gelmesinde faydalı olabilir.

3.2.Değerlendirme ve Sonuç

Tüm oturumlara baktığımızda ilk oturumdan itibaren çocukların ısınma dahil olmak üzere çok zorlandıkları ve her basamağı neredeyse double olan kişinin desteklediği ile tamamladıkları; ancak oturumlar ilerledikçe özellikle çocuklardan biri çalıştığımız becerileri bağımsız olarak yapmaya başladığı ve bu nedenle daha rahat ve mutlu olduğu gözlemlendi. Çalışma dışında da hedef becerileri kullandığını gözlemledik. Örneğin mutfakta yemekten sonra su isterken ‘Alabilir miyim?’ diye sorduğuna ve ardından teşekkür ettiğine şahit olduk. Başlangıçta oturumları 45 dakikalık seanslar olarak planlamıştık; ancak çocukların pilot çalışma yaptığımız oturumda tekrarlardan dolayı gerginleştikleri ve sıkılıp dikkatlerini konu dışı olay ve durumlara yönelttiklerinden her becerinin çalışıldığı oturumu 30 dakikalık zaman dilimine ayırıp sabah ve öğleden sonra olmak üzere tekrar etmeye karar verdik. Özellikle her

oturumu iki kere tekrar etmek hedef davranışların pekişmesi ve kalıcılığının oluşması bakımından oldukça faydalı oldu. Her oturumun tekrarında daha az destekle becerileri bağımsız olarak tamamladıkları gözlemlendi. Oturumların kısa olması nedeniyle dikkat dağınılımları, kopmalar, gerginleşmeler daha az oldu ve giderek azaldı.

Özgür'ün çalışma öncesinde öğretmenler tarafından yapılan sosyal beceri değerlendirmesine göre öğretmenlerden biri değerlendirme formunda geçen 22 becerinin sadece 1'ini yani % 4,5'üğünü *yapar* olarak işaretlemesine rağmen çalışma sonrasında değerlendirme formunda geçen 22 becerinin 11'ini yani % 50'sini *yapar* olarak işaretlemiştir. Öğretmenlerden diğeri de çalışma öncesi Özgür'ün sosyal beceri değerlendirmesinde 22 becerinin 5'ini yani %22'sini *yapar* olarak işaretlerken çalışma sonrasında değerlendirme formunda geçen 22 becerinin 9'unu yani % 40'ını *yapar* olarak işaretlemiştir. Aynı zamanda değerlendirme formunda geçen teşekkür etme, izin isteme ve kendini tanıtırma davranışlarına ait becerilerin de birinci değerlendirmede yapamaz olarak işaretlenmiş olmasına rağmen çalışma sonrasında bu becerilerin *yapar* olarak işaretlenmiştir.

Barış'ın çalışma öncesinde öğretmenler tarafından yapılan sosyal beceri değerlendirmesine göre öğretmenlerden biri değerlendirme formunda geçen 22 becerinin sadece 1'ini yani % 4,5'üğünü *yapar* olarak işaretlemesine rağmen çalışma sonrasında değerlendirme formunda geçen 22 becerinin 7'sini yani % 31'ini *yapar* olarak işaretlemiştir. Öğretmenlerden diğeri de çalışma öncesi Barış'ın sosyal beceri değerlendirmesinde 22 becerinin 3'ünü yani % 13'ünü *yapar* olarak işaretlerken çalışma sonrasında değerlendirme formunda geçen 22 becerinin 5'ini yani % 22'sini *yapar* olarak işaretlemiştir.

Özellikle her çocuğa bir double (öğretmen) desteğinin olması liderin genel durum ve oyunun gidişatıyla ilgilenmesi, oyunun akışını sağlaması, öğretmenleri de gerektiğinde yönlendirmesi ve çalışılan becerinin ne kadar daha tekrar edilmesi gerektiğini görmesi açısından kolaylaştırıcı bir etki yarattı. Öğretmenlerin de sadece dikkat etmeleri ve yönlendirmeleri gereken sadece bir çocuk olması nedeniyle çocukların en küçük bir duygu, davranış veya ruh durumundaki değişiklikleri hemen fark etmelerine, beceriler çalışırken destek olmaları gereken yerlerde ani, yeterli ve yerinde müdahale edebildiler. Çocukların genel olarak klasik özel eğitim seanslarına göre daha aktif ve hareketli ve dikkatli oldukları gözlemlendi.

Çocuklar ilk oturumlarda çalışmanın genel gidişatını da bilmediklerinden ve aşına da olmadıklarından dolayı kendi iç dünyalarında, konu dışı uyaranlara yönelme isteği daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Oturumlar ilerledikçe bu tür davranışların azaldığını fark ettik. Çocukların da ne yapacaklarını öğrenmiş olmaları kendilerini daha iyi hissetmelerine kendine güvenlerinin de artmasına neden oldu. Bu bizim için çalışmanın oldukça önemli noktalarından biri oldu. Otistik çocuklar genelde nerede nasıl hareket edecekleri konusunda özellikle de sosyal ortamlarda çok deneyimsizdirler. Bu nedenle de hem diğer çocukların hem de o çocukların anne ve babalarının hemen dikkatini çekerler. Sosyal ortamlara göre genel kural, davranış ve ifadeler konusunda deneyimsiz olduklarından çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya çıkar:

- Aileler çocuklarının bu çocuklarla aynı ortamda olmalarını istemedikleri ve onlardan olumsuz yönde etkileneceklerini düşündüklerinden ya da problem davranışlar sergileyip çocuklarının zarar göreceğinden endişe ederek o ortamı terk ederler ya da otistik çocukların ailelerinden o ortamı terk etmeleri talebinde bulunurlar.
- Otistik çocuk aileleri de çocuklarının sosyal ortamlarda uygun hareket etmeyip diğerleri tarafından olumsuz algılanacağını, başkalarının kendilerini eleştireceklerini, ortamı terk etmelerini istemek gibi çeşitli olumsuz davranışlarda bulunacaklarını, çocuklarına diğerleri tarafından zarar verilebileceği ya da çocuklarının bir şekilde onlara olumsuz bir davranışta bulunabileceği ihtimalleri nedeniyle ya bu ortamlara hiç girmez ya da kısa sürede buradan ayrılırlar.

Bu da çocukların sosyal ortamlarda nasıl hareket edecekleri konusunda öğrenme ve ustalaşmalarına engel olur. Çocukların yeterince bu ortamlarda olmamaları girdikleri ortamlarda pek çok olumsuz davranış geliştirmelerine, oyuna nasıl gireceğini bilmediğinden istediği oyuncuğu çekerek alma, başka bir çocuğun verdiği yiyeceği alıp teşekkür etmeme, oyuna uygun şekilde dahil olamama gibi davranışlar diğer çocukların da onları dışlamasına, oyuna almamalarına hatta dalga geçme ya da zarar verme gibi istemediğimiz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Psikodrama oturumlarında mümkün olduğunca gerçek ortamın sahnede yaratılması ve o rol gereği yapılması gerekenler için sonsuz deneme fırsatı olması öğrenmenin gerçekleşmesi, kalıcı olması ve gerçek ortamlara genellemesi bakımından birçok avantaj sağlamaktadır.

Çocuklarla becerilerin tekrar sahnelerinde motivasyonlarının düşmemesi için her beceriyi bağımsız olarak yapıp söylediklerinde alkışladık, güldük, çeşitli övgü dolu sözler söyledik. Özellikle yiyecek pekiştiricilerinin kullanılması çocukların oyuna katılımını ve motivasyonlarını olumlu yönde etkiledi. Tüm çocuklarda olduğu gibi otistik çocuklar için de motivasyon oldukça önemlidir. Birçoğu alkışı, sevmeyi ve övgü dolu sözler duymaktan oldukça fazla hoşlanırlar. Çalışmamızdaki önem verdiğimiz konulardan biri de çocuklarla seçtiğimiz sosyal becerileri çalışırken doğru model olmak kadar söylemeye ve yapmaya çalıştıkları her aşamada hem fiziksel hem de sözel destek vererek becerinin bağımsız hale geldiği son noktaya ulaşmalarını en hızlı şekilde gerçekleştirmektir. Bu durum çocukların yaş, tanımı, kişilik ve ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebilir. Sosyal becerileri daha iyi olan çocuklarla oyunların içeriği zenginleştirilip beceriler daha üst düzey seçilerek daha farklı sosyal beceriler çalışılabilir. Aynı şekilde ısınma çalışması çocukların düzeyine göre zenginleştirilip farklılaştırılabilir. Rol eğitiminin içeriği çocukların seviyelerine rolün somatik, psişik ve sosyal yönleri daha etkin olarak geliştirilebilir.

Moreno'dan bu yana psikodrama grup terapisi birçok farklı yaklaşımla çeşitli uygulama biçimlerine sahip olmuştur. Psikodramanın yeterli ve sağlam uygulama modeli, teorik altyapı ve geçerli bir felsefik temeli barındırması nedeniyle yeni modeller ve sistemlere son derece açık bir yapıyı içinde barındırır. Bu çalışmada da ele alınan konu bakımından 'normal' olarak adlandırılan insan topluluğunun dahil olamayan kişilere yönelik de psikodramanın nasıl faydalı olabileceğini ve neler yapılabileceğini gösterilmesi oldukça önemlidir.

Otistik çocuklarla çalışırken eğitimcilerin zaman zaman özellikle sosyal becerileri çalışırken kalıplaşmış ifade ve hareketlerden spontan ve doğal davranışlara geçişte çocukları yönlendirmekte yeterince uygun çözümleri bulmakta zorlandıklarına şahit oluruz. Psikodrama açısından farklılık, eksiklik ya da uyumsuzluk adı ne olursa olsun bu tür dezavantajların ötesine geçerek bireyi ön plana alan yaklaşımı nedeniyle birçok uygulamadan farklılık göstermektedir. İşte bu da otistik çocukların davranışlarını anlama, anlamlandırma ve yapılacakları farklılaştırıp daha yaratıcı ve faydalı çözümler bulmada psikodramayı eşsiz bir model yapmaktadır.

<i>Beceriler</i>	1. Değerlendirme		2. Değerlendirme	
	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>
<i>Konuşurken göz teması kurar.</i>		X	X	
<i>Konuşurken jest ve mimiklerini kullanır.</i>		X		X
<i>Sözel yönergelere uyar.</i>	X		X	
<i>Sorulan sorulara cevap verir.</i>		X	X	
<i>Selam verir.</i>		X		X
<i>Kendini tanıtır.</i>		X	X	
<i>Veda eder.</i>		X		X
<i>Lütfen der.</i>		X	X	
<i>Özür diler.</i>		X		X
<i>Teşekkür eder.</i>		X	X	
<i>İzin ister.</i>		X	X	
<i>Sıra bekler.</i>		X	X	X
<i>Eşyalarını paylaşır.</i>		X		X
<i>Sınıf kurallarına uyar.</i>		X		X
<i>Grup etkinliklerine katılır.</i>		X	X	
<i>Kurallı oyun oynar.</i>		X		X
<i>İşbirliği yapar.</i>		X		X
<i>Verilen görev ve sorumlulukları yerine getirir.</i>		X	X	
<i>Yardım ister.</i>		X		X
<i>Yardım eder.</i>		X		X
<i>Başladığı işi tamamlar.</i>		X		X
<i>Yeni tanıştığı kişilerle iletişim kurar.</i>		X	X	

Adı Soyadı: Özgür

Öğretmen: Şeyda

<i>Beceriler</i>	3. Değerlendirme		4. Değerlendirme	
	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>
<i>Konuşurken göz teması kurar.</i>	X		X	
<i>Konuşurken jest ve mimiklerini kullanır.</i>		X		X
<i>Sözel yönergelere uyar.</i>	X		X	
<i>Sorulan sorulara cevap verir.</i>	X		X	

<i>Selam verir.</i>		X		X
<i>Kendini tanıtır.</i>		X	X	
<i>Veda eder.</i>		X		X
<i>Lütfen der.</i>		X		X
<i>Özür diler.</i>		X		X
<i>Teşekkür eder.</i>		X	X	
<i>İzin ister.</i>		X	X	
<i>Sıra bekler.</i>		X		X
<i>Eşyalarını paylaşır.</i>		X		X
<i>Sınıf kurallarına uyar.</i>		X	X	
<i>Grup etkinliklerine katılır.</i>	X		X	
<i>Kurallı oyun oynar.</i>	X		X	
<i>İşbirliği yapar.</i>		X		X
<i>Verilen görev ve sorumlulukları yerine getirir.</i>		X		X
<i>Yardım ister.</i>		X		X
<i>Yardım eder.</i>		X		X
<i>Başladığı işi tamamlar.</i>		X		X
<i>Yeni tanıştığı kişilerle iletişim kurar.</i>		X		X

Adı Soyadı: Özgür

Öğretmen: Cem

<i>Beceriler</i>	<i>5. Değerlendirme</i>		<i>6. Değerlendirme</i>	
	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>	<i>Yapar</i>	<i>Yapamaz</i>
<i>Konuşurken göz teması kurar.</i>		X		X
<i>Konuşurken jest ve mimiklerini kullanır.</i>		X		X
<i>Sözel yönergelere uyar.</i>	X		X	
<i>Sorulan sorulara cevap verir.</i>		X	X	
<i>Selam verir.</i>		X		X
<i>Kendini tanıtır.</i>		X		X
<i>Veda eder.</i>		X		X
<i>Lütfen der.</i>		X		X
<i>Özür diler.</i>		X		X
<i>Teşekkür eder.</i>		X	X	
<i>İzin ister.</i>		X		X
<i>Sıra bekler.</i>		X	X	
<i>Eşyalarını paylaşır.</i>		X	X	
<i>Sınıf kurallarına uyar.</i>		X		X
<i>Grup etkinliklerine katılır.</i>		X	X	
<i>Kurallı oyun oynar.</i>		X	X	
<i>İşbirliği yapar.</i>		X		X
<i>Verilen görev ve sorumlulukları yerine getirir.</i>		X		X
<i>Yardım ister.</i>		X		X
<i>Yardım eder.</i>		X		X
<i>Başladığı işi tamamlar.</i>		X		X
<i>Yeni tanıştığı kişilerle iletişim kurar.</i>		X		X

Adı Soyadı: Barış

Öğretmen: Şeyda

Beceriler	7. Değerlendirme		8. Değerlendirme	
	Yapar	Yapamaz	Yapar	Yapamaz
Konuşurken göz teması kurar.	x		x	
Konuşurken jest ve mimiklerini kullanır.		x		x
Sözel yönergelere uyar.		x		x
Sorulan sorulara cevap verir.		x		x
Selam verir.		x		x
Kendini tanıtır.		x		x
Veda eder.		x		x
Lütfen der.		x		x
Özür diler.		x		x
Teşekkür eder.		x		x
İzin ister.		x		x
Sıra bekler.		x		x
Eşyalarını paylaşır.		x		x
Sınıf kurallarına uyar.		x		x
Grup etkinliklerine katılır.	x		x	
Kurallı oyun oynar.	x		x	
İşbirliği yapar.		x		x
Verilen görev ve sorumlulukları yerine getirir.		x		x
Yardım ister.		x		x
Yardım eder.		x		x
Başladığı işi tamamlar.		x		x
Yeni tanıştığı kişilerle iletişim kurar.		x		x

Adı Soyadı: Barış

Öğretmen: Cem

KAYNAKÇA

Altınay, D. (1998). *Psikodrama, grup psikoterapisi: 300 ısınma oyunu: temel teknikler yardımcı teknikler ve temel stratejiler*. Sistem Yayıncılık.

Altınay, D. (2009). *Çocuk Psikodraması: Çocuk Psikoterapisinde Yaratıcı Bir Sistem*. Sistem Yayıncılık.

Altınay, D. (2003). *Grup Psikoterapisi El Kitabı*. Sistem Yayıncılık.

Avcıoğlu, H. (2012). Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada işbirliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 37(163).

Balçık, B., & Tekinarslan, İ. Ç. (2012). Otizmlili Çocuklara Sosyal Beceri Öğretiminde Sosyal Öykülerin Etkisinin İncelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1).

Birkan, B. (2013). Etkinlik çizelgeleri: otizmlili çocuklara bağımsızlık, sosyal etkileşim ve seçim yapmayı kazandırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(01), 061-076.

Çadır, D., & AVCIOĞLU, H. (2013). ZİHİNSEL ENGELLİ ÖĞRENCİLER İÇİN MÜZİK TERAPİ YÖNTEMİNE GÖRE HAZIRLANAN SOSYAL BECERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling (TIJSEG) ISSN: 1300-7432*, 2(1).

Doğaner, İ., Baim, C., Burmeister, J., & Maciel, M. (2013). Psikodrama Kuram ve Uygulamadaki Gelişmeler. [Nobel Akademik Yayıncılık](#), Ankara.

Dökmen, Ü., & İletişim çatışmaları ve empati. (2005). *Küçük şeyler*. Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Ü. (1995). Sosyometri ve psikodrama. *İstanbul: Sistem Yayıncılık*.

Eliçin, Ö., & Avcioğlu, H. (2014). Otizmi olan çocuklara duyguları ayırt etme becerisi kazandırmada replik silikleştirme ile yapılan öğretimin etkililiği. *EĞİTİM VE BİLİM*, 39(171).

Girli, A., & Atasoy, S. (2010). Otizm tanılı kaynaştırma öğrencilerine uygulanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri programının etkililiğinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(3).

Guralnick, M. J. (1980). Social interactions among preschool children. *Exceptional Children*, 46(4), 248-253.

Güven, D., & DİKEN, İ. H. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklara yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(01), 019-038.

Güven, D., & Vuran, S. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin sosyal becerilerinin geliştirilmesinde grup müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(01), 029-051.

Karasu, N. (2009). OTİZMDEN ETKİLENMİŞ BİREYLERDE SOSYAL VE İLETİŞİM BECERİLERİNİ ARTTIRAN YÖNTEMLERİN DELİLE DAYALI YÖNTEM OLARAK BELİRLENMESİ: BİR META-ANALİZ ÖRNEĞİ. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3).

Kızır, M., & YIKMIŞ, A. (2016). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Sosyal Beceri Öğretiminde Bilgisayar Destekli Öğretim Uygulamalarının Gözden Geçirilmesi. *BARTIN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ*, 5(2), 247-272.

ÖMEROĞLU, E., BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., AYDOĞAN, Y., & Diğerleri, V. (2015). Okul Öncesi Sosyal Beceri Destek Projesinde Geliştirilen Ölçme-Değerlendirme Araç ve Yöntemlerinin Tanıtımı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2).

Özbek, A., & Leutz, G. (1987). Psikodrama. *Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim. Grup Psikoterapileri Derneği Yayını*.

Özdemir, S. (2007). Sosyal öyküler: Otistik çocuklara yönelik bir sağıltım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(02), 49-62.

PEKTAŞ, S. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANISI ALMIŞ ÇOCUKLARDA MÜZİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ.

Psikodrama Yöntemlerin Bir Özet Sunumu. *Precis de psychodrame) Translated by Abdulkadir Özbek, Ankara: Varan Matbaası.mel stratejiler.* Sistem Yayıncılık.

Schützenberger-Ancelin, A. (1995). Psikodrama Yöntemlerin Bir Özet Sunumu. *Precis de psychodrame) Translated by Abdulkadir Özbek, Ankara: Varan Matbaası.*

Wing, L. (2012). Otizm el rehberi. *Sistem yayıncılık, İstanbul.*

Yalom, I. D. (1992). Grup psikoterapisinin teori ve pratiği. 3. baskı. Çev: Ataman Tangör, özgür Karaçam. *Nobel Tıp Kitebevlri, İstanbul.*

EK -1 SOSYAL BECERİ KABA DEĞERLENDİRME FORMU

Beceriler	9. Değerlendirme		10. Değerlendirme	
	Yapar	Yapamaz	Yapar	Yapamaz
Konuşurken göz teması kurar.				
Konuşurken jest ve mimiklerini kullanır.				
Sözel yönergelere uyar.				
Sorulan sorulara cevap verir.				
Selam verir.				
Kendini tanıtır.				
Veda eder.				
Lütfen der.				
Özür diler.				
Teşekkür eder.				
İzin ister.				
Sıra bekler.				
Eşyalarını paylaşır.				

<i>Sınıf kurallarına uyar.</i>				
<i>Grup etkinliklerine katılır.</i>				
<i>Kurallı oyun oynar.</i>				
<i>İşbirliği yapar.</i>				
<i>Verilen görev ve sorumlulukları yerine getirir.</i>				
<i>Yardım ister.</i>				
<i>Yardım eder.</i>				
<i>Başladığı işi tamamlar.</i>				
<i>Yeni tanıştığı kişilerle iletişim kurar.</i>				

Adı Soyadı:

Uygulama Tarihi: